

Nr. 18
(324)

1-7 mai 1996

Virgil Nemoianu

Dialectica
autocriticii
naționale

pag. 8-9

Comentarii
politice de

Ion Bogdan

Lefter și

Mircea Iorgulescu

Tratatul româno-rus

între comunicatul

CDR și opinia lui

Gabriel

Andreescu

pag. 5

Dacă alegerile generale din 1996 par să aducă ceva nou în raport cu precedentele scrutinuri din 1990 și 1992, atunci noul acesta, paradoxal, este dat exact de lipsa unei adevărate noutăți.

În '90, totul se petrecea într-o betie de inedit, de neobișnuit, de nemaivăzut: și partidele, și oamenii politici, și discursurile lor, și, mai ales, însuși faptul de a alege între mai multe posibilități. În '92 apăruseră formațiuni noi - CDR -, partide noi - PAC -, lideri noi - Nicolae Manolescu și Emil Constantinescu -, iar Petre Roman trecuse de la putere în opoziție. Gălăgia naționalistă și proceausistă, reprezentată de Gheorghe Funar, Corneliu Vadim Tudor și Adrian Păunescu, părea copleșitoare.

Dar acum? În pofida celor patru ani scurși, clasa politică a rămas, practic, neschimbată, cu excepția, notabilă, dar rezultată din cauze naturale, a dispariției lui Corneliu Coposu. Nici un partid nou, semnificativ, apărut și cu sorți de a intra în viitorul Parlament. Nici o schimbare dramatică de poziție. Nici o unificare care să taie răsufarea. Nici o temeritate. Nici măcar o greșală enormă și pitorească precum cele din 1990-1992. Dar mai ales: nici un politician din linia „greilor” apărut după vara lui 1992. Nici măcar unul singur!

Pentru prezidențiale, lupta principală se va da, așadar, fără „oameni noi”. Pentru parlamentare - între aceleași vechi partide care concursaseră și acum 4 ani. Chiar și la primăria Bucu-

reștilui, întrecerea principală se duce între „foști”: un fost ministru, totodată fost ambasador - Vătășescu, un fost sindicalist - Ciorbea și un fost campion de tenis - cel mai „fost” dintre toți - Ilie Năstase. La Cluj, principalii candidați rămân cei de acum patru ani: Gheorghe Funar și Petre Lițiu.

„România politică” devine tot mai conservatoare. Clasa politică tinde îngrijorător de repede către statutul de

cum Dinu Patriciu, tind să fie împinși spre anticamera clubului. Tot acolo ajung și spiritele mai deosebite, ispitite de demonul politicii, precum Nicolae Manolescu. Pragul electoral de 5% și cele 200.000 de semnături pentru depunerea candidaturii la președinție - amendamente asupra cărora Putere și Opoziție sînt de acord - înseamnă cu certitudine aproape că cei ce vor să facă de-acum carieră politică trebuie să

mai grav, contradictoriu. La alegerile trecute, se ofereau măcar culori radical diferite, tranșante. Astăzi, se pare că opțiunile fundamentale se reduc la alegerea între câteva nuanțe de cenușiu.

E straniu, prin urmare, ce se întâmplă: la sfârșit de secol, într-un moment de imense provocări politice, sociale, tehnologice, culturale, cînd sînt de așteptat decizii fundamentale și fapte pe măsură, ori măcar o rezoluță seriozitate și consecvență în urmărirea scopurilor, „România politică” se dovedește timorată, mediocră, deznădăjduit de decrepitate - și aceasta la numai șase ani de la (re)nașterea sa.

Semnificativ: recenta ei „mare” îndrăzneală - aceea de a-i ridica imunitatea parlamentară lui C.V. Tudor - s-a petrecut spăimos, la adăpostul ușilor închise și al votului secret. În rest, ea se ține dîrză în chestia tratatelor cu vecinii, fiindcă îi e teamă să recunoască, altfel decît șoptit, unele realități istorice și politice incomode. Mai vrea și să ne convingă din răspuseri că avem toate șansele să intrăm în NATO, deși ea știe bine că așa ceva nu se va întâmpla prea curînd (dacă se va întâmpla vreodată) și că vina o poartă, în bună măsură, chiar dacă nu exclusiv, propria ei mediocritate, spiritul echivocului în care se complăce de atîția ani, incompetența și mai ales lipsa de apetit pentru ceea ce, tulburîndu-i lîncezeala, ar fi lăsat să sufle și la noi vîntul inovației.

ANDREI CORNEA

„România politică” în prag de alegeri

club selecționat, mai curînd decît select. Putere și Opoziție depun toate eforturile să evite noutățile excesive, numele noi, apărute ca un trăznet din senin, și caută să marginalizeze vocile disonante. Ceea ce, de fapt, nu este întodeauna rău. Radu Câmpeanu a fost eliminat deoarece voia să joace cu cărți măsliute. Acum, C.V. Tudor este exclus din club din pricina campaniilor sale isterice, care atacau, indiscriminant, pe toată lumea și mai cu seamă pe patronii „clubului”. Excepțiile, cazurile patologice, personajele incontrollable sînt, deci, scoase din joc. Dar și radicalii, cei prea din cale-afară de consecvenți, pre-

între în rînd și să stea mult și bine la coadă, utilizați în munci subalterne. Iată ce a dorit să evite - în zadar, pare-se - Varujan Vosganian cu „Alternativa României”. În saloane pătrund și rămîn numai cei cumpăniți, dar și echivoci, ale căror neghiobii au calitatea de a curge fără stridente, firesc.

De mai mulți ani, cei ce guvernează par să nu știe (sau să nu vrea) să o facă bine, iar cei ce nu guvernează par să se complăcă destul cu privilegiile opoziției, încît - spun unele voci - destui dintre ei nici nu mai doresc cu adevărat să ajungă la putere. Oricum, programele lor sună adesea obosit, neclar, ori,

MIRCEA
Zece ani
de la moarte

pag. 12-14

58P-16

Stimată doamnă Adameșteanu,

Cu ocazia retragerii imunității parlamentare a lui C.V. Tudor, constat că balaurului i-au rămas, totuși, multe capete, care pînă acum secretaseră toxine insidioase la adăpostul flăcărilor-pe-nas ale celui repudiat, mai vizibile din străinătate. Unele sînt pe la Cotroceni, pe post de „apolitici” (mă refer în tot ce spun aici doar la intelectualii); altele la guvern sau în funcții propagandistice (Mihai Ungheanu, secretar la Cultură, Nicolae Dan Frunțelată, șef al Direcției de Informații, Mircea Hamza, responsabil cu Studioul „Alexandru Sahia”, dar și cu videoproducția).

Și în timpul acesta ce fac intelectualii adevărați? Se birfesc și se dezbină unii pe alții.

D-l Liiceanu îl contestă public, cînd nimeni nu-l obligă, pe d-l Emil Constantinescu (v. discuția „Față în față” de la GDS).

D-l Manolescu contestă Alianței Civice și d-nei Blandiana meritul de a-l fi propus pe Ilie Ilieșcu la Premiul Nobel pentru Pace, considerînd că e o demagogie (aceiași lucru despre „Contractul cu România”).

D-l Rațiu transformă *Cotidianul* într-o tribună de luptă contra CDR, care nu l-a nominalizat pentru candidatura la președinție.

D-l Paler, care nu candidează la posturi, ci doar la postura de înțelept popular, nu face în ultimul timp decât să se desolidarizeze de a valma de Putere și de Opoziție și să-și declare dezgustul general, greață.

D-l Ulci și alți șefi ai uniunilor de creație (excepție notabilă d-l Caramitru) își întind vizitele la Palatul Cotroceni și nu realizează că așa s-a întîmplat și în primii ani ai lui Ceaușescu înainte ca acesta să-i inventat pe Adrian Păunescu și Vadim Tudor.

Acum, 21 de intelectuali se unesc pentru a-l calomnia pe Gabriel Liiceanu, pentru un motiv discutabil. Eu sînt de acord că d-l Liiceanu are defectele sale, că este cam egoist ca om de afaceri, că editura sa cultivă prețuri de carte exorbitante, că domnia sa, în multe cazuri, privește obștea literară și societatea cam de sus, dar a-l ataca de așa manieră într-un moment cînd Puterea nu știe cum să scape de candidatura sa la Consiliul Televiziunii este cel puțin suspect. Dacă – să admitem – firele nu vin de la Palatul lui Ilieșcu, este indiscutabil că această ceartă între intelectuali place acolo foarte mult.

Vă scriu toate acestea în momentul cînd Mihai Ungheanu a fost numit șef al Comisiei tehnice centrale pentru alegeri.

Duhul malefic al protocronismului și al naționalismului securist a fost astfel făcut garant al fraudelor în devenire la viitoarele alegeri. De el va depinde într-o mare măsură cine ne va conduce destinele pînă în secolul 21.

Iar în acest timp intelectualii noștri se ceartă neputincioși.

Cu amărăciune,

Marcel Păis, București, 20.04.1996

Stimată doamnă Gabriela Adameșteanu,

Am primit răspunsul la scrisoarea mea și vă mulțumesc mult. N-am fost prea obișnuit cu asemenea răspunsuri. Vă mulțumesc și pentru felul în care începeți și sfîrșiți scrisoarea dumneavoastră. Cît privește recomandările din conținutul pentru abonamentul la revista „22”, m-am executat întocmai, așa că voi avea plăcerea să primesc și mai ales să citeșc regulat această publicație. Nu vreau să abuzez de timpul dumneavoastră, vă propun însă

un dialog de la distanță, cu convingerea că acesta ar putea da roade.

Am și eu convingerea, ca mulți alții de altfel, că voi muri blestemînd geografia noastră. Nu vreau însă ca în ultima clipă a vieții să am motive să-mi blestem și istoria din ultima jumătate de veac, în care să nu fi făcut absolut totul din ce se mai putea face. Îmi dau seama că gîndurile mele pot avea izul unui testament, dar asta nu e întîmplător. Am fost cel mai norocos scînd ca prin minune din gulagul nostru de la moarte sigură de patru ori și simt o imensă obligație morală de a nu-i fi uitat pe cei care n-au avut acest noroc. Tineri, foarte tineri, mături sau vîrstnici nu au fost nici mai răi, nici mai urți ca mine – și totuși peste ei s-a așternut praful și uitarea. Dar să nu ne ocupăm prea mult de trecut. În articolul dumneavoastră din 27 martie a.c., „Camera de așteptare”, pe care l-am citit de mai multe ori, am găsit în ultimul citat de la Praga, printre altele: „*Dorința de a învăța să trăiești cu amintirea episoadelor dureroase ale trecutului*”. Și, slavă Domnului, avem!

De ce v-am ales pe dumneavoastră pentru acest dialog? Trebuie să-i mulțumim și d-lui Dan C. Mihăilescu, care face cronica la cartea dumneavoastră *Obsesia politică*, din care reiese limpede că nu faceți politică sau nu în primul rînd politică: „*E greu să-ți pui personalitatea ca față de masă pentru coatele Ceuluialt*”. Am mai avut norocul așezării să prind la televizor interviul luat d-lui Gabriel Liiceanu în ceea ce privește opțiunea pentru Est sau Vest a țării noastre, a armatei noastre. Îmi permit să subscriu integral la toate argumentele, mai ales că, nu de mult, un oarecare Gheorghe Tinca s-ar fi exprimat că dacă nu intrăm în NATO „nu e sfîrșitul lumii”. Cu această ocazie, un alt intelectual de-al nostru a luat o laudabilă atitudine. A trebuit să-l mai aud și în dimineața asta, la radio, pe d-l C. Bălăceanu-Stolnicu amintindu-ne de povestea cu capra vecinului: „*Nu mai e așa ca pe vremea lui Ceaușescu*”. De ce să-i moară lui capra? Mai bine să moară el, să-i iau eu capra. Despre capra pe care mi-au luat-o mereu, dar n-au reușit să mă și omoare, vom mai avea poate ocazia să mai discutăm. Dar de ce vă spun eu lucruri pe care le știți tot așa de bine ca și mine? De ce? Pentru că eu trăiesc de 4 ani aici unde țara ce a fost rotundă e acum sfîrșită și este hotărît în hotărîtul continent URSS. Sfîntul Ilie, care ne aducea ploaie pe calul lui alb prin părțile astea de țară, e acum întemnițat mai sus de Limanul Nistrului, iar calul a fost dat porcilor de la CAP. Trăiesc foarte aproape de acea Republică Nistreană, de aceeași obîrșie ca și mai vechea noastră RPR.

De ce vă spun eu toate acestea? Cred, sînt chiar convins, că așa putea face cu experiența mea de-o viață ceva bun, plecînd de la dialog social-societate civilă și tot așa... În interviul luat de dumneavoastră d-lui Lazăr Vlăscanu, la capitolul „Centre și resurse de informare în locurile unde nu s-a întîmplat nimic”, se sugerează ideea că ar fi posibilă o acțiune practică în sprînjinul cărților fundamentale, a publicațiilor. Un fond de 80 milioane de dolari disponibil așa-numitelor „Cereri deschise”. Nu vreau să vă amărăsc, dar știți cum este aici la Tulcea? Cărți bune de la Humanitas sau alte edituri vin puține și nu prea se cumpără (sînt și foarte scumpe). Zac la Casa Cărții. Să vă dau numai un exemplu: cărțile soților Toffler, care în București sau în Timișoara s-au epuizat de mult, aici se mai găsesc încă și cu prețul vechi. Iar despre revista dumneavoastră sau despre *Dilema*, ce să spun? La cîteva chioș-

curi la care m-am informat am aflat că mai mult de jumătate se restituie lunar la București. Cam aceeași situație a început să se petreacă și cu alte publicații, de exemplu *România liberă*, care nu cu mult timp în urmă se vindea ca piinea caldă.

Eu sînt convins că din groapa în care am ajuns nu ne scoate nimeni, în afară de eforturile noastre – și asta în primul rînd prin cultură, pentru că decăderea noastră, în primul rînd morală, este atât de mare, că trebuie sacrificii multe și cu cap făcute. Ultimii douăzeci de ani înainte de Decembrie '89 i-am petrecut la Timișoara. De la strigătul d-nei Doina Cornea, de la „puterea celor fără putere”, am petrecut revoluția, am trăit Proclamația de la Timișoara cu celebrul punct 8, am apucat și zilele cînd a apărut, la 7 noiembrie 1990, Alianța Civică și de fiecare dată speranțele unei coagulări a societății noastre au rămas înșelate.

Nu-mi permite să critic pe nimeni, dar... interese meschine, orgolii și vanități de tot felul, politicianism lefîn și multă, multă demagogie ne-au adus exact aici unde sîntem: în groapă.

Și acum să vă dau și o veste bună. Tirziu, dar a venit și aici primăvara! Se apropie și Paștele. „Hristos a înviat!”. În inimile noastre, în pomii de tot felul, în speranțele noastre ce nu ne vor părași.

Alexandru Talașman, Tulcea, 08.04.1996

Revin la o mai veche „obsesie” a mea: tineretul și politica. Într-unul din numerele din februarie a apărut în revista dumneavoastră opinia „Politizarea bătrîneții”. Respectivetele gînduri erau (voiau să fie) un protest la acapararea deciziei de către generațiile mai vîrstnice, un îndemn la implicarea tinerilor în alegerea propriului viitor. După aproape jumătate de an (scrisoarea era datată noiembrie 1995), singura schimbare în realitatea politică românească o percep ca fiind scăderea mediei de vîrstă a electoratului PD-ist. Conform sondajului de opinie (discutată, de altfel, dar arată o tendință) publicat recent – 11-12 aprilie –, susținătorii USD sînt pentru prima oară mai tineri decît cei ai opoziției „clasice”. Din start este necesar să menționez că nu sînt un simpatizant al acestei formații (fiind membru PL '93). Două cred că sînt motivele pentru care s-a produs acest transfer de opțiuni. Mai exact, nu este vorba de un transfer, ci de „intrarea în eșantion” a unei noi generații (în termeni demografici).

1. Cei ce au acum 18 ani aveau în timpul primelor mineriade 12 ani. Pentru aceștia nu mai este actual mesajul moral ce ridică problema responsabilității primului-ministru din acea perioadă. Cum, de altfel, nici americanii tineri nu au luat în considerare zvonurile privind atitudinea actualului președinte versus războiul din Vietnam (comparația poate să fie exagerată).

2. Campania dusă de Petre Roman este mai aproape de preocupările tinerilor. În afară de PL '93 (melodia interpretată de Dida Drăgan), doar PD a reușit, cu șlagărul lui Mircea Rusu, să intre în topul discotecilor, PDSR și alte formațiuni tradițional-naționaliste recurgînd la „confiscarea” unor simboluri românești (cum ar fi „Hora Unirii”). Sper, totuși, ca cei mai dotați dintre tineri (indiferent în ce domeniu) să perceapă că interesul lor este legat de o legislație liberală – care să-i recompenseze.

În altă ordine de idei, am constatat că revista pe care o citeșc săptămînal de șase ani (revista „22”) nu a părăsitsufficient nici în mediul (presupus) căruia i se adresează – cel al in-

telectualilor. Nu cred că intelectualitatea românească este predispusă unor vederi „stîngiste”. Chiar dacă în anii '90-'91 ea era nehotărîtă (șovăielnică, în terminologia leninistă). Dar marketingul publicației este (cred) deficitar. Poate lipsesc mijloacele financiare. Sper să nu fie vorba doar de o închistare în „turnul de fildeș”.

Succes!

Horia Irimia, Reșița, 13 aprilie 1996

Stimată doamnă Gabriela Adameșteanu,

Nu de mult, m-a întrebat cineva de ce nu au trecut unele publicații la scrierea cu „ă” (acolo unde este cazul) și la formele „sunt”, „suntem”, „sunteți”, „sunt!” Aș avea următorul răspuns:

Este vorba, fără îndoială, de un patrimoniu al cunoștințelor și deprinderilor noastre care ne influențează activitatea. Redactorii și colaboratorii acestor publicații și-au făcut studiile – măcar o parte dintre ei – după 1954, sub îndrumarea vreau să „distins profesor” și au învățat normele ortografice elaborate în 1953, iar acum le vine greu să treacă la cele din 1932 sau, mai bine zis, la cele adoptate recent; de asemenea, aceștia sînt convinși de valabilitatea principiului fonetismului în ortografie. Mai sînt, desigur, și alte explicații. Una dintre cauze o constituie eroarea de a se supraevalua principiul fonetismului și a se subaprecia principiul etimologicist. Ca în multe alte domenii, și aici au fost și sînt încă păreri diferite. Dacă vom reflecta mai mult, vom constata că principiul etimologicist este științific, comportînd temeinice cunoștințe lingvistice și filologice; el face trimitere la evoluția limbii, la istorie, apără mai bine entitatea națională etc. etc. Dintr-un anumit punct de vedere, am putea spune că s-a exagerat atunci cînd a fost respins, aproape în totalitate, curentul latinist. În ceea ce privește fonetismul pur, acesta se remarcă mai mult prin faptul că este tehnicist, dar tocmai prin acest fapt el este îngust, lovind, uneori, specificul național etc. Mergînd pe această linie, în condiții de dependență, intervenind, uneori, și considerații extrăștiințifice, cu caracter politic, s-a ajuns la elaborarea în 1953 a normelor ortografiei limbii române potrivit cărora nici numele țării – România – nu se mai scria cu „ă”.

Cu toată stima ce o purtăm lingviștilor, nu putem scrie, fără a ne atrage dezaprobarea, „mână” (de la lat. *manus*) sau „lână” (de la lat. *lanam*) cu „î”, chiar dacă s-ar găsi niște argumente – mai mult de ordin tehnic – în acest sens. De aceea, susținerea nerenverii la „ă”, acolo unde este cazul, nu este împărtășită de marii specialiști, fiind socotită o rătăcire lingvistică ce umbrește meritele adepților lui „î”. Desigur, s-au purtat multe discuții pe această temă, aducîndu-se argumente diferite, printre care și deosebirea dintre calea română și cea franceză sau engleză, în sensul că ceea ce este astăzi etimologic în scrierea franceză era altădată fonetic. Observăm, totuși, că scrierea devenită etimologică nu a împiedicat cultura franceză să fie una dintre cele mai strălucite în lume și nici Parisul să fie considerat oraș-lumină. Îmbinarea celor două principii, promovată în special de Titu Maiorescu și continuată de Sextil Pușcariu, a asigurat încă din perioada de glorie a societății Junimeia din Iași o frumoasă scriere și o puternică înflorire a culturii și a limbii noastre.

Să mergem, așadar, pe urmele marilor noștri înaintași!

Cu deosebită stimă,

Ioan Varlam, Iași, 6 febr. 1996

ION BOGDAN LEFTER

Alegerile: trecut, prezent, viitor...

În principiu, alegerile sînt un gest pentru viitor: votăm cu speranța că lucrurile vor evolua în sensul pe care-l dorim și-i investim astfel pe cei care ne vor gestiona în anii următori existența colectivă.

În realitate, în anii electorali, care agită mult - uneori paroxistic - spiritele, viitorul cedează locul prezentului. Candidaturile, programele, sloganurile, efervescența campaniilor, emoțiile scrutinului efectiv, apoi suspansul rezultatelor, bucuria succeselor și tristețea înfrîngerilor, euforiile și depresiile induc o febră specială, caracterizată prin focalizarea atenției comunităților asupra competiției însăși. Ne mobilizăm energic pentru o „bătălie” punctuală, deși miza alegerilor transcende - de fapt - clipa. Un ciclu electoral se încheie și altul începe, predarea ștafetei administrative nefiind decît un act procedural. Deși se consumă rapid, gestul votului e - în fond - unul prospectiv și - în egală măsură - retrospectiv. Obiectiv vorbind, mult mai importante decît prezentul în care se consumă spectacolul electoral sînt viitorul și chiar trecutul. Nu fiorul angajării de moment, nu susținerea pasionată a unui candidat sau a unui partid s-ar putea să determine rezultatele scrutinului, ci memoria și previziunea: amintirea a ce a fost și intuiția a ce va fi.

De ce tindem - cu toate acestea - să privilegiam prezentul, de ce ne „predăm” febrei alegerilor? Într-o perspectivă de termenii de campanie asta urmăresc: să capteze simpatiile instantanee, să „smulgă” voturile acum. Scop în care și zarva jurnalistică acționează din plin, cu toată convingerea, de vreme ce rațiunea de a fi a presei de toate felurile - scrisă și audiovizuală - nu e nici investigația istorică, nici ficțiunea futurologică, ci producerea de informație mereu „la zi”, iute perisabilă. Și mai e ceva: în societățile care se agită mereu, nu doar în perioadele electorale, în - adică - democrațiile instabile sau încă neconsolidate, opțiunile depind mult mai mult de moment decît de durată. Abilitatea de a evalua trecutul și de a prospecta viitorul se educă în timp, încet-încet, pe măsură ce și șirul ciclurilor electorale sporește, de-a lungul generațiilor...

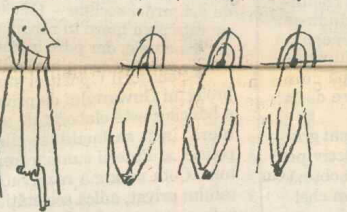
Interesantă e - în context electoral - și relația efectivă dintre viitor și trecut. Încîlin să cred că, deși la prima vedere votul nostru exprimă o opțiune pentru ce va fi, el este în mai mare măsură echivalent cu o judecată a ce a fost deja. Concurenții lansează în campanie un întreg eventai de proiecte sociale. Pe care să le alegem? Nu e deloc exclus ca programul cel mai atrăgător în absolut dar esențialmente utopic și inaplicabil să ducă la rezultate mai slabe decît altele mai modeste dar mai realiste, mai pragmatice. Cum să le apreciem „fezabilitatea”? Răspunsul pe care l-am sugerat adineaori este următorul: pentru a putea opta pentru cea mai bună variantă de viitor, avem nevoie de o cită mai exactă înțelegere a trecutului imediat. Alegem astăzi pentru mine, însă esențială este acuratețea diagnosticului pe care-l dăm perioadei precedente. O evaluare corectă a stadiului în care ne aflăm ne poate conduce către proiectul cel mai eficient, în timp ce una eronată ne împinge către soluții perdante, dacă nu chiar aberante de-a binelea.

În cazul nostru, avem categoric mai multe date favorabile pentru a schița un diagnostic și - în consecință - un proiect în România lui 1996 decît am avut la 1992. Viitorul poate fi mai rezonabil pre-

văzut tocmai pentru că trecutul post-comunist are acum o anumită întindere, un ciclu electoral complet adăugîndu-se de-a-tunci încoace perioadei scurte și tulburi de imediat de imediat după decembrie 1989. Avem - deci - la dispoziție o materie de analiză mai bogată și incomparabil mai structurată decît cea încă fluidă de pînă în 1992. Programele electorale și deciziile de vot din 1996 ar trebui să decurgă din examinarea acestui trecut deja consistent.

Coborînd de la generalități la evaluarea propriu-zisă și fără să propun aici o imagine detaliată, aș spune doar că, după patru ani de la alegerile precedente și aproape șase și jumătate de la căderea regimului comunist, România a evoluat din toate punctele de vedere substanțial. Ar trebui să fie un truism dacă atare constatare n-ar fi continuu parazitată de exagerări din ambele părți. Unele voci - dintre guvernantați, firește - nu se jenează să declare că progresele ultimilor ani ar fi colosale, mult mai mari decît cele reale. La toate prilejurile festive, ei prezintă bilan-

CANDIDAT ȘI ALEGĂTORI

țuri triumfaliste: ne-am re tehnologizat, ne-am privatizat, ne-am integrat. Domniile lor conced că mai sînt și neajunsuri, că mai sînt și greutăți, însă fundalul li se pare - sau pretind că li se pare - roz-bombon, tocmai bun pentru recepții și cupe cu șampanie. De partea cealaltă - pe baricadele cele mai înalte ale opoziției - stau contestatarii intratabili. Pentru ei, nimic nu s-a schimbat, mergînd în formele extreme pînă la ideea că „e mai rău ca înainte”. Utopicii unei Românii metamorfozate brusc într-o lume minunată, morală și prosperă se întîlnesc în acest punct - paradoxal - cu nostalgia vechiului regim, care dau și ei - însă în cu totul alt sens - un verdict dezastruos actualiei stări de lucruri. Lăsîndu-i pe aceștia din urmă la o parte, cred că eroarea opoziționiștilor celor mai radicali vine dintr-o rea punere a problemei: ei compară ce este nu cu ce a fost, ci cu ce au visat „la revoluție” că va fi. Cu alte cuvinte, ritmul mai lent decît l-am fi dorit al transformărilor post-comuniste, plus mizeriile mai mult ori mai puțin inerente ale tranziției către o lume mai bună îi fac pe dezamăgiții cei mai vehemenți să neghe evidența însăși a schimbării. Psihologic acceptabilă, căci cit-se poate de umană, atare atitudine e - electoral vorbind - nocivă. Votînd azi pe baza unui trecut pe care nu-l înțelegem, riscăm să ne compromitem viitorul, chiar dacă ni-l dorim cu toții... „de aur”!

Alegerile ne pun - așadar - în față o ecuație în care trecutul, prezentul și viitorul sînt prinse într-o plasă de relații subtile, asupra căroră merită să medităm înainte de a strecura hîrtia împăturită în fanta urnei de vot...

Marti 23 aprilie

• **Guvernul a hotărît noi majorări de prețuri**
Executivul a decis creșterea prețurilor de achiziție la cîteva produse de bază. Astfel, prețul cărnii de porc a crescut cu 16,7%, cea a cărnii de pasăre cu 23%, iar a laptelui cu 55%. Pentru a asigura protecția socială necesară, Guvernul a anunțat că va indexa salariile și pensiile cel mai probabil în iunie.

Miercuri 24 aprilie

• **Parlamentul nu vrea să se ocupe de tezaur**
Comisia de politică externă a Senatului a respins cererea unui grup de parlamentari de a se constitui o comisie specială care să se ocupe de soarta tezaurului României aflat la Moscova. Comisia crede că investigațiile pot fi făcute individual de către parlamentari sau diplomați.
• **C.V. Tudor promite dezvăluiri despre Măgureanu**
Liderul PRM, Corneliu Vadim Tudor, a promis că după alegerile locale va prezenta niște casete cu înregistrări ilegale făcute la ordinul directorului SRI, sperînd că acest lucru va aduce sfîrșitul vieții publice a lui Virgil Măgureanu. Pe de altă parte, Serviciul de Pază și Protecție și directorul său, gen. Dumitru Iliescu, au depus la Parchet plîngerii împotriva lui C.V. Tudor, considerînd că acesta i-a calomniat într-o emisiune televizată.

• **Ministrul de Externe la București**
Teodor Meleșcanu, a propus, în cadrul celei de-a șasea sesiuni a Comitetului interministerial româno-moldovenesc, crearea unui Fond comun România-Moldova pentru dezvoltarea raporturilor bilaterale economice și industriale, precum și a unui Fond special al României pentru agricultură moldovei. Aceste fonduri ar urma să completeze fondurile speciale ale Guvernului de la București (cca 5 miliarde lei în 1996), care vor fi destinate astfel exclusiv colaborării culturale.

Joi 25 aprilie

• **Consultări partid-Guvern pe marginea Tratatului româno-rus**
În cadrul unei runde de negocieri între reprezentanții partidelor parlamentare și ministrul de Externe pe marginea Tratatului româno-rus, Teodor Meleșcanu a arătat că documentul va fi însoțit de o declarație anexă, fără valoare juridică, în care Pactul Ribbentrop-Molotov va fi condamnat de ambele părți. Opoziția s-a arătat nemulțumită de această variantă, constatînd că tratatul nu conține prevederi referitoare la alegerea liberă a sistemului de securitate, la tezaur sau la prezența Armatei a 14-a în apropierea granițelor României.

• **Forum CEMN la București**
Forumul Oamenilor de Afaceri pentru Cooperarea Economică a Mării Negre reprezintă un bun prilej pentru țările din această regiune de a explora potențialul de colaborare și de a analiza posibilitățile și modalitățile practice de angajare a investițiilor private în valorificarea acestui potențial, a

arătat președintele Ion Iliescu la deschiderea Forumului CEMN.

Vineri 24 aprilie

• **A început dialogul individualizat România-NATO**
La Bruxelles s-a desfășurat prima întîlnire din cadrul dialogului individualizat România-NATO, în care s-a făcut o trecere în revistă a măsurilor și acțiunilor întreprinse pînă acum în direcția integrării euro-atlantice.

• **Petre Roman retrage propunerea privind Parteneriatul pentru Pace**
Datorită ecoului negativ al propunerii sale privind o nouă structură a Parteneriatului pentru Pace, Petre Roman a hotărît să renunțe la această idee, pentru a se înscrie în tendința generală de sprijinire a integrării României în NATO: „Doresc ca propunerea să fie eventual analizată în contextul pe care l-am avut în vedere, adică după ce România va fi invitată să devină membră a NATO”.

• **Opoziția rămîne aproape unită la Cluj**
Filialele Cluj ale CDR, USD și PAC au hotărît să prezinte un singur candidat la funcția de primar al municipiului - și anume, pe cel mai bine plasat în opțiunile electorale. PL '93 a fost exclus de la această înțelegere, deoarece anterior și-a prezentat candidatul, Petre Lițiu, drept candidatul unic al Opoziției pentru primăria Clujului.

Simbătă 27 aprilie

Deși la un moment dat părea iminentă, parafarea Tratatului de bază dintre România și Federația Rusă a fost amînată. Președintele Ion Iliescu a arătat că amînarea se datorează opoziției „unor forțe politice”.

Peste 80 de partide în campania electorală

Un număr de 85 de partide și coaliții și-au depus sigla electorală la Biroul Electoral Central, fiind astfel gata să intre în campania electorală pentru alegerile locale. Candidații independenți nu trebuie să-și aleagă un însemn electoral.

Luni 29 aprilie

• Legea privatizării băncilor a fost respinsă

Avînd caracter organic, Legea privind privatizarea băncilor cu capital majoritar de stat a fost respinsă în Senat (68 de voturi pentru, 31 împotriva și 17 abțineri). FMI solicitase adoptarea acestui proiect de lege care ar fi fost o garanție că România dorește reforma și privatizarea în domeniul financiar.

• Reacții după neparafarea Tratatului cu Rusia

PNTCD consideră că Tratatul româno-rus nu a fost parafat datorită criticilor Opoziției, care a solicitat expres condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Președintele CDR, Emil Constantinescu, a apreciat că nu era cazul să se propună semnarea unui asemenea tratat într-un an electoral. Președintele Ion Iliescu a afirmat anterior că se va aștepta o conjunctură politică mai favorabilă pentru semnarea tratatului.

Rubrică realizată de MARIAN CHIRIAC

ILIE ȘERBĂNESCU

Anchiloza bugetului este anchiloza economiei

Abia după ce au trecut aproape 4 luni din anul în cauză, a fost în sfârșit aprobat de către parlament bugetul pe 1996, deși aprobarea trebuia, evident, să vină înainte ca anul să înceapă. Este însă bugetul care a întrunit cel mai mare număr de voturi favorabile și în totală contradicție cu divorțurile, despre care atîta se vorbește, din cadrul acesteia. Ceea ce ar trebui să dea de gîndit opoziției, care, amestecată de tam-tam-ul din jurul acestor divorțuri, își construiește chiar și strategii care mizează tocmai pe rupturile din zona Stîngii. Interesant este însă că, prin numărul de voturi favorabile obținute, înseamnă că bugetul a primit adevărată și a multor parlamentari din opoziție, cu toate că hotărârile adoptate de conducerea principalelor partide din cadrul acesteia fuseseră de respingere a bugetului.

Dincolo de posibile aranjamente de culise (de genul „una spunem, alta facem”), există și motivații, deloc nesemnificative, care i-au putut îndemna pe unii parlamentari din opoziție să voteze proiectul guvernamental de buget. Dacă i-am credita cu un gînd la finanțarea externă, motivația a putut fi că reluarea acesteia de către FMI depindea strict de aprobarea bugetului. Dacă i-am suspecta de interese electorale, motivația a putut fi că însăși desfășurarea apropiatelor alegeri era legată de alocațiile în acest sens prevăzute în buget. Dacă, în sfârșit, i-am considera politicieni cărora nu le prea place să se irosească în lucruri zadarnice, motivația a putut fi totală inutilitate a respingerii bugetului. O cădere a guvernului Văcăroiu – pe problema bugetului sau pe oricare altă problemă – este acum, la spartul tîrgului, complet inoportună și de fapt nu mai este dorită, în fond, de nici o forță politică. Cît despre un alt buget – „mai adecvat”, „mai puțin împovăraător”, „mai stimulator pentru economie” sau alte asemenea –, pînă și povestea cu cocșul roșu ar fi, în circumstanțele actuale, mai degrabă de luat în considerare.

Bugetul nu poate fi altceva decît este economia. Ii este această oglindă fidelă. Pentru a fi ceva mai mult – adică nu doar o reflectare pasivă a stărilor din economie –, o reformă profundă, care să urmărească transformarea structurilor economice, ar trebui să existe, și în cadrul căreia bugetului să i se rezerve un rol esențial ca instrument de promovare. Pentru ca bugetul să poată impulsiona schimbări în economie, trebuie însă să existe declanșată o asemenea reformă generalizată. Bugetul poate fi cu un pas înainte doar pentru faptul că în economie structurile se modifică, în mod obiectiv, mai greu sau mai lent. Într-o situație în care însă – precum în România – o astfel de reformă nu a fost declanșată și, dimpotrivă, se urmărește, din motive pe care nu le discutăm acum și aici, prelungirea vechilor structuri economice, bugetul nu numai că nu are ce schimbări să promoveze, dar și, dacă ar vrea s-o facă, ar capota periculos într-un mediu economic ostil. Așa că, pînă la declanșarea unei asemenea reforme – dacă aceasta se va întâmpla vreodată! –, bugetul rămîne să fie ceea ce este: un instrument de supraviețuire economică în limitele inextinguibile ale sărăciei și de perpetuare a

structurilor economice care nu vor permite niciodată depășirea acestor limite.

În actualele circumstanțe, însăși discuria parlamentară despre buget este cu totul inutilă. Aproape că nu există nimic de schimbat în proiectul propus de guvern. Conceptual, nici nu se pune problema. Iar bătăliile pentru a muta cîteva miliarde de lei – sau chiar cîteva zeci de miliarde de lei – dintr-un capitol de cheltuieli în altul se duc în jurul unei probleme colaterale și oricum fără semnificație în măsura în care toate capitolele de cheltuieli – de la cele social-culturale la cele de apărare și ce să mai vorbim de cele pentru sprijinirea investițiilor economice – beneficiază de alocații mult sub nivelul de care ar avea nevoie.

Supărarea celor care nu prea se pricep într-ale economiei că FMI impune limite stricte deficitului bugetar este lipsită de obiect. În măsura în care capacitatea de împrumut a guvernului pe piața internă este restrînsă iar accesul său la finanțare externă este precar pentru a acoperi pe asemenea căi deficitul bugetar, limitarea acestuia este un lucru bun, întrucît oprește guvernul să facă cheltuieli peste veniturile curente bîzîndu-se pe emisiuni monetare fără acoperire, adică împiedică redeclanșarea hiperinflației. Pe fond, bugetul poate cheltui puțin pentru că obține puțin. Și aceasta deoarece economia nu poate, după cum funcționează în prezent, să ofere decît puțin bugetului.

Lucrurile sînt de fapt încă și mai grave. Bugetul nu poate conta efectiv pe ceea ce speră sau programează să obțină ca venit. Și degeaba s-ar preconiza cheltuieli mai mari cînd, din cauza neîncasării a ceea ce s-a prevăzut, ele tot vor trebui pînă la urmă amputate. Neîncasările la buget au o cauză precisă. Multele întreprinderi de stat neperformante, după ce le-au vîlguit pe cele performante prin diversiunea numită „blocaj financiar”, au început pur și simplu să nu-și mai achite obligațiile nu doar la furnizori și bănci, dar și la bugetul de stat. O treime din blocajul financiar actual reprezintă datorii neachitate de întreprinderile neperformante la bugetul de stat și la bugetul asigurărilor sociale. Și, față de o asemenea situație, guvernul a adoptat ordonanțe prevăzînd iertări sau amînări de datorii pe baza ideii că tot nu ar mai fi văzut vreodată fondurile respective. Semn clar însă că nu se urmărește altceva decît perpetuarea actualelor stări de lucruri!

Bugetul pe 1996 face praf legenda vehiculată de guvern despre 1995 anul celei mai înalte creșteri economice postdecembriște, marcînd relansarea economiei, ce ar continua în 1996. Guvernul însuși nu îndrăznește s-o ia în considerare ca bază de fundamentare bugetară, astfel încît veniturile la buget în 1996 nu sînt prevăzute să crească așa cum ar fi normal în condițiile relansării economice. Creșterea lor preconizată (doar 15%) nu are nici măcar cedența inflației prognozate (20%), ceea ce înseamnă că se are în vedere de fapt o scădere a lor în termeni reali. Guvernul numește bugetul pe 1996 „de austeritate”, accepțiune care implică însă stringerea curelei pentru depășirea unor dificultăți conjuncturale apărute. Nu este cîtuși de puțin cazul. Este vorba de fapt de un buget al „continuității”, care exprimă și perpetuează anchiloza economiei.

ALUCA STROE-BRUMARIU

Mai mulți pensionari decît salariați

Marți 23 aprilie, Camerele reunite au adoptat în mare viteză – și fără nici un amendament important – bugetul asigurărilor sociale de stat pe 1996.

Miercuri și joi, Senatul a dezbatut Legea privind privatizarea societăților bancare cu capital majoritar de stat, iar Camera Deputaților a început discutarea Legii privind amenajarea teritoriului.

● Dezbaterile bugetului asigurărilor sociale a scos în evidență un adevăr îngrijorător pentru România: numărul pensionarilor depășește la ora actuală cu două milioane numărul salariaților (șase milioane). Rata șomajului prognozată de Guvern pentru 1996 este de 11,2%, ceea ce înseamnă că vom avea aproape un milion de șomeri. Ajutorul de șomaj propus de Guvern și aprobat de Parlament este de numai 75.000 lei lunar, iar alocația de sprijin 51.000 lei. Nici pensia de asigurări sociale – 115.500 lei – nu este prea mare în raport cu prețurile actuale, dar pare imensă prin comparație cu cea a agricultorilor, de numai 19.000 lei!

● Senatorii Opoziției susțin că proiectul Guvernului de privatizare a băncilor este elaborat de așa manieră, încît să faciliteze clienților politici ai Puterii cumpărarea acestora. Cota maximă rezervată capitalului privat, adică societăților private și persoanelor fizice acționare ale băncilor, va fi stabilită, potrivit proiectului, prin hotărîre de guvern. Cu alte cuvinte, Guvernul este cel care va decide cu ce procent din capitalul social poate deveni cineva acționar majoritar la o bancă. Proiectul prevede, de asemenea, că FPP-urile vor pierde dreptul de participare la cota de capital deținută pînă acum de ele la societățile bancare, prin transferarea acesteia la FPS. Ceea ce, spun unii senatori, aduce mai degrabă a naționalizare decît a privatizare. Numai patru voturi i-au lipsit PDSR pentru adoptarea acestei legi. Viorel Sălăgean, senator PDSR, susținea luni că respingerea proiectului va avea drept consecință imediată stoparea finanțării externe. Una din condițiile principale ale acordului stand by încheiat de Guvern cu FMI prevedea tocmai privatizarea a cel puțin unei bănci comerciale.

C.V. Tudor susține că SRI înregistrează convorbirile liderilor politici

Dacă unii senatori s-au așteptat ca C.V. Tudor să facă dezvăluiri senzationale la ședința secretă a Senatului în care i-a fost ridicată imunitatea, ei au fost cu siguranță dezamăgiți. Acuzațiile lansate de liderul PRM de la tribună nu au adus, pînă la un punct, nimic nou. Îndreptate fie împotriva unor personalități ale Opoziției – Nicolae Manolescu sau Octavian Paler –, fie împotriva directorului SRI, Virgil

Măgureanu, sau a șefului SPP, Dumitru Iliescu, acestea nu au fost decît reluări ale articolelor publicate în *România Mare* sau *Politica*. Cu o excepție. Cînd a ajuns la „cazul Măgureanu”, căruia Vadim i-a consacrat cea mai amplă parte din cuvîntarea sa, senatorul PRM a așezat pe tribună o cutie cu 8 case audio. El a spus că pe aceste case se află înregistrările convorbirilor telefonice ale unor lideri politici – Corneliu Coposu, Nicolae Manolescu, Petre Roman, Constantin Ticu Dumitrescu și, firește, el însuși –, interceptate ilegal de SRI, cu ajutorul Romtelecom. „Văcaru, poți să mă rogi și n-am să ți le dau!”, s-a adresat el președintelui Comisiei de control asupra SRI, pe care l-a acuzat că mușamalizează toate scandalurile legate de numele lui Virgil Măgureanu. Totuși, comisia s-a autosesizat și a decis să-i ceară senatorului PRM casetele. Acesta a declarat însă că nu are de gînd să facă public conținutul acestora decît peste șase săptămîni, cînd va convoca o conferință de presă extraordinară la care ar urma să participe generalii și colonelii din SRI decisi să facă dezvăluiri despre abuzurile instituției și ale directorului acestuia. „Dacă nici acela nu va însemna sfîrșitul vieții publice a acestui personaj satanic care a scăpat de sub orice control – Virgil Asztalos-Măgureanu –, înseamnă că în România este posibil orice”, a conchis C.V. Tudor. În fața simpatizanților săi, el a susținut că e gata să-l înfrunte pe Iliescu la proces: „Vor proces? Haideți să mergem la proces! Vă dați seama cum trebuie să arate un proces între mine și surorile siameze Iliescu-Asztalos. Îți dai seama cum mătur eu tribunalul cu amindoi!”.

Decemdată, Comisia de control asupra SRI încearcă să afle cum s-au scurs informațiile dinspre SRI către publicațiile liderului PRM și să finalizeze ancheta privind publicarea dosarului de rezident al Securității al lui Virgil Măgureanu. Membri ai comisiei spun că ancheta s-ar putea să se încheie, printre altele, și cu recomandarea trecerii în rezervă a lui Victor Marcu, fost adjunct al directorului SRI. Asupra gen. Marcu planează bănuiala că i-ar fi furnizat lui C.V. Tudor informații din interiorul SRI și despre trecutul lui Măgureanu.

În privința ridicării imunității senatorului PRM există opinii ale unor juristi potrivit cărora, deși Senatul a luat în discuție 11 dosare, C.V. Tudor va fi judecat numai pentru ofensă adusă autorității. Adică numai pentru dosarul referitor la acuzațiile aduse în paginile publicației *România Mare* președintelui Iliescu și directorului SRI, Virgil Măgureanu. Ioan Predescu, președintele Comisiei juridice a Senatului, spune că el poate fi judecat pentru oricare din cele 11 dosare înaintate de Ministerul Justiției dacă cei prejudiciați fac plîngerii penale. În cazul dosarului Iliescu-Măgureanu, Parchetul General s-a autosesizat.

**CDR
nemulțumită
de neincluderea
în proiectul
tratamentului
a denunțării Pactului
Molotov-Ribbentrop**

Comunicat

Judecând după știrile venite în ultima săptămână de la Moscova și confirmate de d-l ministru Meleşcanu, se pare că ministrul rus de Externe, d-l Evgheni Primakov, va sosi la București la finele acestei săptămâni. Este binevenit, la fel ca orice demnitar al unei țări cu care avem relații normale. Ne preocupă însă informațiile conform cărora, cu prilejul acestei vizite, d-nii miniștri Meleşcanu și Primakov vor parafa Tratamentul politic de bază dintre România și Federația Rusă.

De fapt, îngrijorătoare ni se pare știrea conform căreia partea română a abandonat încercarea de a include în acest tratat o prevedere care să condamne Pactul Ribbentrop-Molotov, în urma căruia URSS a ocupat în 1940 Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța. De altfel, Congresul Deputaților Poporului al fostei URSS a condamnat, la 24 decembrie 1989, Pactul Ribbentrop-Molotov. Este normal să așteptăm ca Federația Rusă, care se consideră succesor și continuator al statului rus și sovietic, să condamne și ea actele samavolnice ale regimului stalinist.

Nu înțelegem de ce președintele Ion Iliescu găsește de cuviință să abandoneze o poziție politică și o cerință națională pe care, pînă acum, o împărtășesc toate partidele politice parlamentare. Nu înțelegem semnificațiile acestui pas înapoi în cazul unui pact stalinisto-nazist condamnat de toate forurile internaționale și denunțat de toate părțile implicate.

După cum nu înțelegem graba cu care Ion Iliescu și diplomația românească vor să semneze un document aflat în discuție de patru ani, tocmai acum, înaintea alegerilor prezidențiale din Rusia, alegeri în urma cărora se pot schimba multe date politice în această parte a lumii.

Ni se pare foarte grav că d-l ministru Meleşcanu nu a considerat oportun să se consulte cu forțele politice parlamentare înainte de a pregăti parafarea acestui tratat extrem de important. Vrem să reamintim d-lui ministru de Externe că diplomația României nu are și nu trebuie să aibă culoare politică și că partidul care controlează guvernul Văcăroiu reprezintă în acest moment doar 30% din electoratul acestei țări. De asemenea, mi se pare foarte util să reamintesc atît d-lui președinte Iliescu cît și opiniei publice că în 1991, în timpul guvernării Roman, Adrian Năstase a parafat și Ion Iliescu a semnat un tratat cu URSS care dacă ar fi fost ratificat de Parlament, acum ne-ar fi împiedicat să aderăm la NATO.

Dorim să fim siguri că tratatul care va fi semnat nu va conține nimic care să poată fi invocat de Rusia pentru a se opune proiectelor României de integrare în structurile politico-militare euro-atlantice. Avînd în vedere iminenta vizită a ministrului rus al Afacerilor Externe, solicit, în numele Convenției Democratice din România, ca președintele Ion Iliescu să convoace de urgență liderii partidelor parlamentare pentru a-i informa atît despre conținutul tratatului pregătit pentru a fi parafat, cît și despre rațiunile pentru care s-a renunțat la condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov.

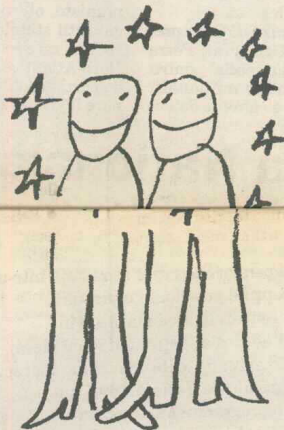
EMIL CONSTANTINESCU

GABRIEL ANDREESCU

**O a doua mare gafă
de politică externă
a președintelui
Convenției Democratice**

Miercuri 24 aprilie a fost difuzat pe postul național de televiziune – altfel reticent la mesajele venite din partea CDR – un comunicat privind tratatul ce urmează să fie parafat cu Federația Rusă. În acest comunicat, d-l Emil Constantinescu, președintele CDR, atrage firesc atenția asupra faptului că tratatul cu Federația Rusă nu trebuie să conțină nimic care să se opună ideilor de integrare euro-atlantică a României. Dar, în mod paradoxal, accentul cade pe un cu totul alt aspect. Președintele CDR scrie: „De fapt, îngrijorătoare ni se pare știrea conform căreia partea română a abandonat încercarea de a include în acest tratat o prevedere care să condamne Pactul Ribbentrop-Molotov (...)”. Și insistă: „Nu înțelegem semnificațiile acestui pas înapoi în cazul unui pact stalinisto-nazist condamnat de către toate forurile internaționale și denunțat de către toate părțile implicate”.

Cu un an în urmă, președintele CDR făcea, tot pe neașteptate, o declarație de susținere a Guvernului României, în momentul eșuării negocierilor cu Ungaria. Toată evoluția ulterioară a arătat că acel comunicat a fost o gafă. De altfel, CDR și d-l Emil Constantinescu însuși s-au dezis ulterior, prin poziții exprimate public, de cea mai mare parte a afirmațiilor făcute la mijlocul lunii martie 1995. Tot o gafă, de proporții, este comunicatul actual.

Între-adevăr, așa cum absolut toate datele de politică externă o arată, semnarea tratatului cu Ucraina este o necesitate urgentă. Sînt de asemenea importante tratatele cu Republica Moldova și Federația Rusă (las la o parte cazul Ungariei), deși ele nu au exact același caracter de urgență. Un handicap insurmontabil în finalizarea lor este existența României de a include în tratatele de bază a unei referiri la Pactul Ribbentrop-Molotov. Așa cum am mai spus de atîtea ori, trimiterea la pact nu are nici un efect juridic asupra viitoarei situații teritoriale a României. Din acest punct de vedere, ea este inutilă. Nu ar fi decât o resuscitare simbolică a ideii „drepturilor istorice” ale României asupra unor teritorii care i-au aparținut în anumite momente ale devenirii ei ca stat. Dar în Europa, unde frontierele sînt definite prin tratate, „dreptul istoric” constituie o sintagmă fără sens practic. Faptul că istoria a fost cu anumite țări nedreaptă nu constituie un criteriu al ordinii internaționale. Cum spunea Max Kapelman: „inviolabilitatea actualelor frontiere este o parte a procesului [de autodeterminare a popoarelor] nu pentru că aceste frontiere sînt firești și juste, ci pentru că respectul pentru ele constituie o cerință a păcii și stabilității”.

În schimb, trimiterea la pact reprezintă un motiv pentru țările vecine nouă la est, care nu se află sub aceeași presiune a timpului, să amîne încheierea tratatelor, dînd vina pe România. Consecvența irațională de includere a unei prevederi fără efecte juridice care compromite șansa semnării tratatelor cu vecinii constituie, în aceste condiții, o tactică cît se poate de rațională; tactica forțelor care se opun integrării României în „structurile politico-militare euro-atlantice” la care se referă d-l Emil Constantinescu. Dar aceste forțe au nevoie din cînd în cînd de împărțirea responsabilității. Poate va veni timpul cînd cineva îi va întreba, pe banca acuzării, cum se face că un obiectiv definit de către Parlamentul României și de către programul guvernamental drept prioritate absolută a politicii naționale a fost sabotat printr-o politică externă absurdă? Este bine ca, într-un astfel de caz, să spui că nu ai avut ce face; că întregul spectru politic – guvernanți, opoziție, toți o apă și-un pămînt din acest punct de vedere – te-a obligat să folosești tactici aberante.

Ideal ca politica manipulării să fie făcută prin intermediul liderilor din opoziție! Este interesantă, așa cum am spus, graba televiziunii de a se face mesagera mesajului d-lui Emil Constantinescu. Nu mai puțin semnificativ, *România liberă* – cotidian în a cămii redacție eșă tratatului – are în ziua de ieri o idee că „Guvernul și președintele abandonează o cerință politică națională împărtășită de toate partidele parlamentare (subl.m.)”. În sfîrșit, în interviul său de vineri 26 aprilie, ministrul Afacerilor Externe, d-l Teodor Meleşcanu, era de părere că MAE trebuie să găsească o formulă prin care să se răspundă solicitării opoziției (sic!) de includere în tratat a condamnării Pactului Ribbentrop-Molotov. Faptul că liderii CDR sprijină din ignoranță, în practică, politica trădării intereselor naționale, a unor partide precum PUNR, PRM ori PSM, este unul dintre factorii gravei degradări a vieții politice din această țară.

Îl cunosc destul de bine pe d-l Emil Constantinescu pentru a nu mă îndoi de bunele sale intenții. Dar a te lansa într-un context atît de complicat în declarații aventuroase de politică externă este o vină de care măcar acum trebuie să devină conștient. Am convingerea că anumite persoane din anturajul său „l-au ajutat” să greșească din nou. Viața pe care și-a ales-o cere însă un minimum de cunoștințe specifice, un minimum de prudență. Sînt criterii cu care este firesc să evaluăm oferta sa politică.

¹Max Kapelman, „Secession and the Right to Self-Determination: An Urgent Need to harmonize Principle with Pragmatism”, *The Washington Quarterly*, 1993, vol. 16, No. 3, p. 10.

**Adevărul
literar și artistic nr. 317**

- Addenda la „Cartea Albă a Securității” – Alexandru Paleologu, Gabriel Liiceanu și Mircea Iorgulescu despre o sedință conspirativă din 1988
- Shaul Carmel: „M-am născut, m-am vrut și am rămas evreu român”
- Cronicarii noștri despre „Tamerlan cel Mare”

MIRCEA IORGULESCU

Mingea NATO

Bîntuie, de la o vreme încoace, o febră ciudată prin mediile politice și publicistice românești. Febra NATO. Judecînd după declarații, analize, studii, articole, intervenții, pronosticuri, reacții, acuzații, disculpări, polemici, s-ar părea că: 1. intrarea României în NATO este iminentă; 2. are semnificația unui premiu, obținut după o competiție. Viziunea este de obicei una dezinvolt sportivă și inevitabil alarmistă. Intrarea în NATO este considerată, uneori explicit, ca rezultatul unei întreceri. România ar concura cu fostele țări comuniste din centrul și estul Europei. Se calculează, oarecum în felul în care se calculează șansele unei echipe de fotbal – una de club într-un meci de cupă europeană sau națională într-un turneu de calificare –, șansele pe care le are România în raport cu celelalte țări. Se vinează, cu încrîncenată pasiune la suporturii, orice indicu de îndoielă în privința mult doritei victorii, stabilindu-se, într-un stil abrupt și agitat, vinovăția de lezare a interesului național. Căci România nu este doar țara în care demisia antrenorului echipei naționale de fotbal provoacă un seism de gradul nouă pe scara sensibi-

lității opiniei publice, România pare a fi și țara unde NATO a devenit subiectul numărului unu al milioanei sale de locuitori, de dimineață pînă seara. De la bacia stînelor din munți pînă la pescarii din Delta, un singur gînd și o singură voință: gîndul la NATO și voința de intra. Fiindcă, de bună seamă, oamenii politici și jurnaliștii vor fi răspunzînd unei încordate așteptări a opiniei publice de vreme ce se ocupă, în cunoștință ori ba de cauză, mai mult de intrarea în NATO decît, spre exemplu, de umflarea prețului la lapte.

Această febră, „febra NATO”, crește cu atît mai mult cu cît campania electorală a început și oficial. Cum, din motive necunoscute, principalul partid de guvernămînt își îndreaptă fulgerele și tunetele electorale mai ales împotriva Partidului Democrat și a candidatului său la președinție, era aproape inevitabil ca „tema NATO” să fie adusă și pe acest teren. Adusă și prefăcută într-o minge. Sau într-o ghiulea.

Sub un pretext plauzibil. Cum președintele Partidului Democrat, Petre Roman, este și raportor special pentru Europa Centrală și de Est a Adunării Parlamentare NATO și a avut de cu-

rînd o intervenție de specialitate la o reuniune ținută în Italia, PDSR a considerat prilejul nimerit pentru a-i da un ghiont electoral. În consecință, printr-un lung și arțagos comunicat, difuzat prompt și la ore de vîrf de radioul și televiziunea publice, Petre Roman este învinovățit că ar prejudicia, prin intervenția lui, „interesele țării”. PUNR, celălalt partid aflat la guvernare, a prins ocazia din zbor și a cerut, tot printr-un comunicat, ca Petre Roman să-și retragă candidatura la președinție, întrucît propunerile lui sînt antipatriotice și, desigur, desigur, filorusești.

Dar chestiunea intrării României în NATO nu se discută prin comunicate de partid și declarații inflamante. Și nici nu este o temă de agitare absurdă a opiniei publice. Există în România instituții și experți care cunosc suficient de bine întregul dosar al problemei, iar discreția lor contrastează mult cu precipitățile politico-jurnalistice. Petre Roman este și el unul dintre acești experți, iar propunerile pe care le-a făcut la Roma – desigur, de discutat, ca orice propuneri – nu sînt nici amatoristice, nici făcute cu gîndul la mărunte mize electorale. Punerea lor în discuție publică nu este necuvenită, dar presupune bună-credință și competență. În definitiv, sînt propuneri menite să echilibreze lungimea și dificultatea admiterii în NATO a țărilor europene foste comuniste, oferindu-se totodată anume garanții statelor răsăritene, Rusiei în special, care se opun extinderii Alianței Nord-Atlantice. Dar comunicatele date de partide politice nu înseamnă participare la o dezbateră. Asemenea precipi-

tări sînt deplasate și mai degrabă comice. Apoi, la reuniunea de la Roma, unde și-a făcut Petre Roman propunerile, el a fost prezent în calitatea lui de expert. Mai mult, le-a calificat drept un punct de vedere personal. El nu a fost, prin urmare, „reprezentantul României”, așa cum raportorii Consiliului Europei care vin în România nu-și prezintă țara de origine, ci sînt mandatarii unui organism internațional. Dacă propunerile lui sînt, eventual, găsite inadecvate de organismele NATO, „prestigiul României” și „șansele României de intrare în NATO” nu sînt cu nimic atinse. Sînt, însă, prejudiciate de transformarea gravei probleme a candidaturii României la intrarea în NATO într-o minge electorală.

P.S. La o zi după difuzarea acestui comentariu la Radio Europa Liberă, Petre Roman a anunțat că își retrage propunerile făcute la Roma de instituționalizare a Parteneriatului pentru Pace. Un gest surprinzător pentru o lume unde vanitățile și orgoliile sufocă deseori atitudinile raționale. Un gest trist, în același timp, fiindcă arată cît de mare este presiunea uniformizatoare a contextului mediatico-politic românesc. Și o inițiativă ratată: pentru că soluțiile de păstrare a legăturilor dintre NATO și țările care nu vor intra de la început în alianța atlantică vor fi propuse și căutate în continuare. Iar singurul român care a formulat o asemenea propunere a fost nevoit să-și retragă.

Atenție: Prețul abonamentelor prin redacția „22” rămîne același

Deși costurile hîrtiei și ale tipografiei ne-au silit să creștem prețul revistei, prețul abonamentelor rămîne același pentru a veni, atît cît putem, în sprijinul cititorilor noștri fideli. Așadar, și de acum înainte abonamentele trimestriale contractate prin redacția 22 (nu la Oficiile Poștale) costă:

6.000 lei cu expediere prin poștă
5.500 lei cu ridicare de la redacție

Reduceri pentru pensionari, cadre didactice, elevi, studenți, foști deținuți politici și veterani de război:

4.500 lei cu expediere prin poștă
4.000 lei cu ridicare de la redacție

Cei interesați sînt rugați să achite la sediul redacției (Calea Victoriei 120) sau să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare, pe adresa: Revista „22”, cont 45103532 BCR Filiala sector 1, Calea Victoriei nr. 155, bl. DJ, București.

Adeverințele (talon de pensie, adeverințe școlare etc.), valabile un an, se expediază pe adresa: Revista „22” Calea Victoriei 120, sector 1, București, cu specificarea pentru Serviciul de Difuzare.

Abonamentele cu reducere sînt sponsorizate de Asociația EST-LIBERTES

Comisia Națională pentru Statistică forțează realitatea?

Comisia Națională pentru Statistică se răsfață într-un optimism cronic. Prezentînd principalii indicatori economico-sociali înregistrați în luna martie și în trimestrul I 1996, d-l Radocea a susținut din nou ideea unei evoluții pozitive în aproape toate domeniile. E drept, cu unele excepții: în agricultură s-au arat 69% din terenurile prevăzute în programul Ministerului Agriculturii, iar în sămînță sînt doar 14%. Și altă excepție: balanța comercială prezintă pe trimestrul I un deficit de 13,8 milioane dolari – cu mențiunea că exporturile au depășit importurile (cu 99,5 milioane dolari) doar în luna martie. Conform datelor comisiei, în ianuarie și februarie balanța a înregistrat un sold pozitiv, ceea ce ar reprezenta o adevărată performanță după deficitul înregistrat în lunile octombrie–noiembrie 1995, cînd moneda națională s-a prăbușit ca pe tobogan.

În rest, numai vești bune: au crescut producția industrială, productivitatea, importul și exportul (lăsînd deoparte deficitul), vînzările de mărfuri cu amănuntul, serviciile comerciale prestate către populație, cîștigul salarial mediu. Ce-i drept, au crescut, dar nu prea mult, și prețurile produselor de consum: în martie 1996, ele erau cu 1,7% mai mari decît în luna precedentă și cu 4,9% mai mari comparativ cu decembrie 1995. Aceste cifre blînde stîrnesc oarecari îndoieli oricărui posesor de coșniță care

trebuie umplută. D-l Radocea a încercat să risipească dubiile, invocînd exemplul cașcavalului, care – în opinia domniei sale – e foarte ieftin dacă știi unde să-l cauți. Pînă la urmă, cașcavalul, cel scriptic, din hîrțile comisiei, s-a dovedit greu de dibuit, așa că s-a recurs la toașa de exemplarul cîrnat Cabanos, al cărui preț saltă – dacă străbăți țara în lung și în lat – între 11.000 și 16.500 lei/kg.

Pe de altă parte, Comisia Națională pentru Statistică ne informează că salariile au crescut și ele – și încă într-o proporție mai ridicată decît prețurile: cîștigul salarial mediu nominal brut pe total economie în luna martie a fost de 341.708 lei, iar cel net de 262.237 lei. Cîștigul salarial net este mai mare cu 5,4% față de luna precedentă și cu 43,5% față de luna martie 1995. Totuși, analizînd datele mai îndeaproape, se vedește o diferență serioasă între salariații „bogați” și salariații săraci: cei care lucrează în instituții financiare și bancare cîștigă (mediu net) 418.140 lei pe lună; în industria extractivă – 393.650 lei; în industria lemnului – 218.699 lei; în industria ușoară – 194.113 lei. Pentru aceștia din urmă, cei 260.000 lei care-l satisfac lunar pe d-l Dan Mircea Popescu rămîn un vis frumos:

Ca și cașcavalul pentru cei săraci. Cel „faptic”! (C.I.)

EDITURA NEMIRA C.P. 26-38 București, fax: 781.72.51; tel.: 665.87.95

ARTHUR HAILEY
MĂNUITORII DE BANI
(Traducere din limba engleză de Mariana Ceașu, 464 pagini, 10.000 lei)

Comeț la negru cu mii de cărți de credit, negocieri secrete indulate cu sex, lovituri mai mult decît îndrăznețe și o dorință nesecată de putere se ascund în spatele ușilor de bronz ale uriașei bănci First Mercantile American – scena principală a cărții lui Hailey. Pentru omul de pe stradă această instituție financiară este la fel de solidă și de sigură ca Fort Knox. Dar înăuntrul corupția și rivalitățile sălbătice se transformă într-un vârtej de violență care sfășie, deopotrivă, viețile cînilor mănuitori de bani și pe cele ale milioaneilor de cetățeni nevinovați. Cetățeni care se dovedesc – în ciuda faptului că trăiesc dincolo de Atlantic – mult prea naivi...

COLECȚIA BABEL

un radio actual

RADIO TOTAL
FM 94,2 MHz
Tel: 0371 31 30 031 35 35

TALK-SHOW-uri LIVE

În fiecare zi, de luni pînă vineri, puteți auzi la Radio Total, între orele 22,00–24,00:

Luni: Față în față cu vecinul – IRINA CORBU
Marti: Căinele de pază – CORNEL NISTORESCU
Miercuri: Punct și virgulă – CARMEN BENDOVSKI
Joi: Fiți întreprinzători – ADRIAN DUMITRIU
Vineri: Taxiul de noapte – N.C. MUNTEANU

Excelența Sa, D-I ALFRED MOSES, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București

„Nu cred că imperialismul rus revine în scenă“

— Interviu realizat de Andrei Cornea —

Domnule Ambasador, în ultimul timp, PDSR a abandonat treptat fosta sa alianță cu unele partide extremiste, ca PRM și PSM. Această acțiune poate întări relațiile dintre SUA și România?

Cred că da. Noi nu ne implicăm în afacerile interne ale României, dar comentăm evoluțiile favorabile întăririi relațiilor româno-americane. Când președintele Ilescu a fost la Washington, multe personalități din guvern și din Congres au făcut comentarii nefavorabile în legătură cu rolul jucat de așa-numitele partide extremiste din România în susținerea guvernului de la București, ceea ce ar pune la îndoială angajamentul democratic al guvernului român.

Credeți, deci, că anumite personalități americane au exercitat presiuni asupra guvernului român pentru a ieși din amintită alianță?

Nu cred că au exercitat presiuni ca atare. Dar s-a atras atenția președintelui Ilescu asupra percepției existente în Occident în legătură cu alianța cu extremiștii. De altfel, președintele Ilescu, la întoarcerea din SUA, a fost sever atacat de către C.V. Tudor, așa că punctul de plecare al rupturii cu el s-a aflat la Vadim. Și PSM a devenit critic față de unele acțiuni ale președintelui Ilescu.

Vadim au fost mai importante în rupearea alianței decât percepția din Occident asupra alianței cu extremiștii?

Am menționat doar cum s-au petrecut lucrurile — faptul că atacurile lui Vadim au provocat ruptura. Desigur că aceasta nu a fost rău primită în SUA, deoarece PRM este considerat un partid ultranaționalist.

Totuși, alianța cu PUNR încă funcționează. Acum citeva luni, la Cluj, ați exprimat anumite opinii contrare menținerii și a acestei ultime alianțe, opinii care nu au fost prea bine primite de unele oficialități, inclusiv de președintele Ilescu. Cum comentați această primire.

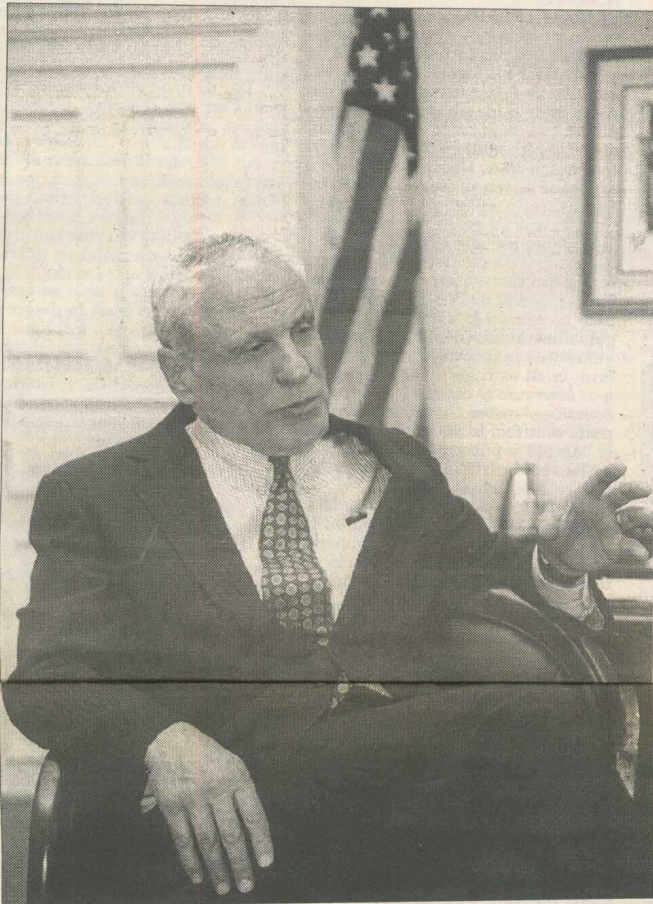
Nu am văzut comentariul președintelui Ilescu.

S-a sugerat că ar fi existat din partea dumneavoastră un anumit amestec în afacerile interne românești.

Nu cunosc critica aceasta, dar nu cred că a fost vorba despre un amestec în afacerile interne ale României. Noi comentăm acele evoluții din politica internă românească care exercită o anumită influență în capacitatea României de a fi acceptată de către Occident. Dat fiind că România dorește să devină membră în anumite instituții occidentale, noi spunem guvernului român, cit și publicului românesc care anume acțiuni par a fi folositoare în realizarea acestei dorințe exprimate de guvernul și de opinia publică din România.

În România, mai toată lumea este preocupată de renașterea imperialismului rus, ce ar putea amenința România. Este această preocupare împărtășită și de Statele Unite?

Nu cred că imperialismul rus revine pe scenă. Noi nu privim situația din Rusia în termenii renașterii imperialismului rus. Rusia, așa cum o vedem noi, are enorme probleme interne. Sperăm că în viitorul apropiat ea să rămână o forță constructivă, așa

cu a fost și în ultimii ani. De exemplu, rolul jucat de trupele rusești din fosta Iugoslavie este pozitiv și sperăm ca asemenea acțiuni să continue. În pofida tuturor marilor sale probleme, noi nu vedem Rusia revenind la situația din perioada comunismului, indiferent cine va fi ales ca președinte.

Mulți oameni au impresia că Rusia se află acum în fața următoarei alternative: ori îi au din nou pe comuniști la putere, cu Ziuganov, ori au un guvern autoritar, condus, eventual, de Elțin. Împărtășiți această apreciere?

Să vedem mai întâi ce se va întâmpla la alegeri.

Conform anumitor relatări, s-ar părea că rivalii lui Elțin, comuniștii, nu prea pot apărea la televiziune în cursul campaniei electorale, ceea ce face credibilă alternativa la care mă refeream.

Este o construcție teoretică ce vă aparține și la care nu subscriu. În general, în cursul unei campanii electorale, opoziția se plinge că nu are același acces precum guvernul în media. Aceasta nu înseamnă că rezultatul alegerilor din Rusia va fi ori comunismul, ori autoritarismul. În timpul unei campanii electorale se spun multe lucruri care nu devin, în mod necesar, politică de stat după alegeri.

Cum apreciați obiecțiile ridicate de Rusia la lărgirea NATO?

Am spus de multe ori că politica noastră este lărgirea NATO spre est

și că Rusia nu are un drept de veto în decizia asupra momentului, a metodelor și a noilor membri. Pe de altă parte, am afirmat că această lărgire nu înseamnă o amenințare la adresa Rusiei.

Și credeți că noul guvern rus rezultat în urma alegerilor va accepta această concepție?

Nu știu dacă noul președinte rus, oricine ar fi el, va accepta sau nu lărgirea NATO, dar NATO se va extinde spre est, indiferent de reacția Moscovei.

În trecut ați exprimat anumite critici cu privire la ritmul lent al reformelor economice din România. Credeți și acum că reforma ar trebui accelerată, acum că procesul distribuirii cupoanelor s-a încheiat?

Noi sintem în favoarea reformei economice și în favoarea privatizării. Noi credem că privatizarea e un lucru bun, ea avînd efect pozitiv asupra democratizării și a reformei. Proprietatea privată este chintesența democrației.

Guvernul Văcăroiu spune același lucru, dar multă lume consideră că, în cazul său, sînt numai vorbe. Ce părere aveți?

Părerea mea este că România se află în curs de a privatiza 3.900 de societăți. Știm că cca 70% din certificate și cupoane au fost schimbate pe acțiuni la întreprinderi, iar pînă la sfîrșitul lunii un număr suplimentar vor fi depuse la FPP-uri. Cred că este un succes.

Un succes, deci?

Da, ținînd seama și de startul lent al procesului și de anotimpul nefavorabil în care s-a desfășurat acțiunea. Sperăm că pînă la sfîrșitul anului majoritatea acțiunilor întreprinderilor de stat vor fi în mîini private, în urma unui proces de alocare transparent. Probabil că vor veni și investitori străini să cumpere acțiuni.

Așteptați acum să vină în România mai mulți investitori americani importanți?

Vedem un interes crescut din partea oamenilor de afaceri americani să vină în România pentru a cumpăra societăți și acțiuni. Cel mai probabil, va crește numărul firmelor mixte.

Nu pune legislația română piedici în calea investitorilor străini?

Nu, nu cred că legislația românească pune piedici. În schimb, incertitudinea cu care birocrăția ia decizii constituie un obstacol. Efectuarea tuturor pașilor necesari, spre a negocia un contract, ia foarte mult timp.

Cum apreciați actuala politică românească față de minoritățile etnice și religioase?

Situația actuală e cu mult mai bună decît cea de dinainte de revoluție, deși știm că comunitatea maghiară nu-și ascunde nemulțumirea. Noi trăiesc importante grupuri naționale care îmbogățesc cultura noastră. Așteptăm ca același lucru să se petreacă și în România. Fiecare grup etnic are ceva de adăugat, în felul său specific, țesăturii naționale comune. Sperăm ca spiritul promovat de Consiliul Național pentru Minorități să continue. Am salutat proiectul de lege elaborat de acest consiliu, care propune retrocedarea proprietăților naționalizate aparținînd tuturor comunităților etnice și sperăm că el va fi, curînd, adoptat de către guvern și parlament.

Credeți deci că guvernul Văcăroiu va face progrese în abordarea problemei minorităților?

Cred că Consiliul Național pentru Minorități s-a dovedit productiv. Și cred că dacă acest proiect de lege, la care m-am referit, va fi adoptat de parlament, pasul va fi foarte pozitiv.

Recent, guvernul s-a pronunțat împotriva restituirii proprietăților comunității evreiești, susținînd că, din motive „tehnice”, ea nu poate fi realizată.

Nu cunosc opinia guvernului asupra proiectului de lege al Consiliului Național pentru Minorități, dar sper că guvernul îl va accepta.

Guvernul american îndeamnă acum guvernele română și ungar să acționeze mai decisiv în vederea încheierii tratatului de bază?

Noi am arătat atît la București, cît și la Budapesta beneficiile pe care ambele țări le vor avea din încheierea cît mai grabnică a tratatului, rezolvîndu-și astfel divergențele istorice, tradiționale, astfel încît ambele țări să poată privi cu încredere integrarea lor în instituțiile economice și de securitate euro-atlantice.

Deci vă implicați în această problemă?

Ne implicăm pretutindeni în această parte de lume pentru rezolvarea conflictelor și înlăturarea divergențelor istorice.

VIRGIL NEMOIANU

Dialectica autocriticii naționale

Conștientizarea „autocriticii naționale”

În toamna anului 1994, Sorin Alexandrescu întreba într-un interviu din revista „22” de ce oare, în bătălia canonică dintre diversele facțiuni naționaliste și radical-democrate ale opoziției (și ale puterii), nu se acordă totuși mai multă atenție tradițiilor reale ale României moderne: tradiții de civilizată constituționalitate, de centrism, de progres ordonat și de toleranță moderată. Într-adevăr, multe dintre conflictele politice care îi dezbină azi pe cetățenii români se pot urmări, pe firul apei în sus, până la judecăți despre propriul lor trecut și până la legitimitatea acestuia. Unii se opresc la anii '60, cu relativa lor liberalizare, alții privesc pozitiv spre secolul monarhic, alții își îndreaptă privirile spre ofensivele naționaliste care au culminat în anii '30 și '40. Nu-i uit nici pe cei care (puțini la număr, poate, dar îndrăgii nevoie mare) își proclamă nostalgiile după anii dictaturii ceaușiste. Toți au ceva în comun: critică părți din trecut, le privilegiază pe altele: fără să știe, sint angajați într-un proces de autocritică națională. Oare sintem prea ambițioși sperând că acest proces de validare și de invalidare s-ar putea desfășura puțin mai conștient, mai deliberat și mai articulat? Iată de ce am vrut să schițez câteva din propriile mele gânduri în această privință.

Modelul și necesitatea

Conceptul de „autocritică națională” este destul de recent. Înainte de 1945 e foarte rar întâlnit, deși, firește, voci individuale de castigație profetică a unei întregi comunități puteau fi auzite încă din străvechimele unor Ieremia și Isaia. După 1945, însă, intelectualii germani cu precădere au început această scormonire a conștiințelor, nu numai la nivelul trecutului imediat (adică prin examinarea sociopoliticii perioadei 1933-1945 cu toate cauzalitățile sale), ci tocmai la cel al istoriei culturale pe durată mai lungă: semnalele mai îndepărtate ale psihosocialului, continuitățile culturale, autoînțelegera societății. Intelectualii germani se angajau în cântări etică a propriei istorii, de la romantism și de la Reformă încoace. Curînd, astfel de modele au devenit frecvente. Istoricii și intelectualii americani au început să se ocupe pe scară largă de rolul sclavagismului în istoria americană, de exterminarea culturilor amerindiene pe continentele îngemănate, de relațiile rasiale de-a lungul secolelor. În Anglia a început să fie judecată cu nemiloasă asprime cultura victoriană și tradiția imperială, ba, mai nou, chiar să se deconstruiască „bardolatria” shakespeariană. În Franța, anul 1989, merit gloriificării republicane (planificat „de sus” cu mare grijă în acest sens), și-a inversat semnele cînd au fost reamintite isteriile genocidale ale năvalnicilor revoluționari (în Veneția, de pildă).

Pînă în prezent, nu prea reiese că inițiative de acest fel ar clătina statutul unei comunități naționale în proprii ochi sau în cei alora. Se constată, ce-i drept, diverse resentimente și anxietăți, patriotismul devine mai puțin muscular, mai reflectiv și selectiv, dar sensul identității nu pare să dispară, iar dinamica progresului pare să se înviorzeze. Mai mult, s-a susținut că încrederea de sine a unei întregi comunități se înzdrăvește în măsura în care

autoanaliza aceasta are și un efect purificator.

Nu mai că toate exemplele date mai sus se referă la culturi și națiuni majore. Mult mai rar întâlnim exemple de „autocritică națională” în țările mici sau mai „tinere” din Africa și din America de Sud, precum și în Europa de Est, cu bine știutele lor sensibilități etnice, insecurități cronice și izbucniri temperamentale. Uneori s-a căutat și o explicație teoretică: comunitățile cu înfăptuiri cultural-istorice majore și cu înalt statut pe scena internațională și-ar putea permite lucrul autocriticii. Ele ar dispune de acel credit cultural masiv din care se pot face mici plăți compensatorii; dacă le-ar urma exemplul, țările mici ar ajunge iute în pragul falimentului. Oricum, continuă argumentul respectiv, țările acestea mici, oricît ar fi ele de orgolioase, tot n-ar avea cum să amenințe liniștea ordonată a planetei, dimpotrivă, țîna lor poate contribui la mai multă egalitate și balanță a puterii în lume. Auzim astfel voci în Irlanda, în Ungaria, în Mexico, pînă și în Canada.

Cu toate acestea, mă îndoiesc că în cazul României o dialectică a autocriticii naționale ar primejdui realmente prezentul și trecutul național (în inevitabila sa autoconstrucție). (Evident, vorbesc aici în linii mari, nu pretind că rezolv nimic, cel mult sper să stimulez operații mai detaliate în această direcție.) Și iată de ce: cazul românesc este interesant pentru că, vrem nu vrem, există de pe acum o polarizare între (la fel de larg răspîndită) spre dispreț și milă de sine. (Poate că rădăcinile acestei polarizări se pot găsi în simetria tipologică opusă Eminescu-Caragiale?) Dat fiind că aceste polarizări sterile tot există, de ce să nu pornim de la ipoteza de lucru că politica și cultura română au resursele de a se angaja într-un proces de autoexaminare lucidă și responsabilă? Sigur că se vor demonta astfel o seamă de mituri autoaprobatoare, dar se vor și reevalua în mod plauzibil faptele propriului trecut național. Ne-am angaja, așadar, într-o activitate, nu conflictuală și distructivă, ci într-una scrupuloasă, prin analiza diversificată a cauzelor, în zugrăvirea contextelor, în reamintirea nuanțelor, în cercetarea paralelelor istorico-geografice de toată mîna.

De altfel, așa zice eu, pericolul cel mare în astfel de operații autocritice nu este subminarea sau „dispariția” valorilor trecutului, ci, dimpotrivă, solidificarea și încrenarea lor. Criticile brutale au adesea consecințe nedorite, reacții contraproductive, reafirmări aberante ale celor mai negative fațete ale configurațiilor trecutului. Iată de ce este nevoie de o conștiințioasă și tenace căutare a adevărului și echității, lucru în fond normal în orice activitate istorică.

Înclinația utopică a românului

De unde poate porni o solidă autocritică națională? Mi se pare că am putea alege drept convenabil început o categorie a istoriei românești: o anume încetineală (să nu-i spun trîndăvie) istorică, aparentă lipsă de apetit a unei comunități de a se insera cu vigoare în mișcările de amploare ale lumii inconjurătoare, ale dinamicii istorice de ansamblu a omenirii. De cînd îi știm, românii par zăbavnici în a se alătura evoluției informaționale a lumii, fără de chef în alăturarea la mobilitatea centrală a Apusului; parcă ar prefera mai curînd izolările autoimpuse ale societă-

ților orientale. Pînă la un punct, explicăm situația prin circumstanțe geopolitice obiective – ambiguitatea plășării unei țări între Apus și Răsărit –, dar nu lipsesc aici nici unele intenții (sau lipse de intenții!) ceva mai deliberate.

Dar de unde provin acestea din urmă? Care sînt rădăcinile acestor stăgînări și recalitrante? Eu caut răspunsul în direcția unei „ideologii existențiale”. Mă refer la acel „refuz al lumii”, minimalizarea, sau deprecierea, existenței seculare, a istoriei, pînă și a lumii naturale – din nou o analogie (pe care de astă dată îmi vine mai greu s-o înțeleg sau s-o explic) cu universul multor societăți extraoccidentale. Altfel spus, ar fi vorba de o neîncredere (impinsă uneori pînă la dispreț!) în existența terestră și o înclinație încăpățînată spre utopic și paradisiac. Sigur că, vrînd-nevrînd, dacă-l măsurăm cu standarde paradisiace, istoricul va ieși mereu dezavantajat, handicapat, va fi mereu insuficient, vrednic de dispreț, nevrednic de efort.

La nivel practic, jîndul acesta paradisiac a putut avea drept consecință (cum altfel?) mai cu seamă un lung șir de dezamăgiri, de refuzuri ale realităților vădite și fuga înspre alibiuri istorice. Resentimentul și mînia (de regulă o minie autodistructivă) nu au întîrziat să devină trăsături recurente ale istoriei românilor. Astfel de momente de furie oarbă pot fi recunoscute încă din Evul Mediu. Ele ne ajută să înțelegem bizarul episod al patimii justițiară a lui Vlad Tepeș ca pe un soi de criză puritană prematură, urmărirea utopică a unui „Absolut” etico-politic.

Nu mai puțin frecventă este mila de sine, tînguitoarea jale (hai să nu-i spunem văicăreală!) – ton general (*basso continuo*) al reflexiei politice românești, convingerea unei depline neputințe în fața istoriei, simțul abandonului (de către Apus, de bună seamă), sindromul orfanului părăsit și năpăstuit. Astfel de simțăminte, detectabile încă din faza premodernă, s-au văzut integrate (inevitabil și totuși regretabil) în procesul de construire a conștiinței naționale de la începutul secolului al 19-lea. Ele aveau să cunoască mai tîrziu o luxuriantă creștere. După mine, multe din episoadele și curente cele mai specifice ale istoriei românești nu ar fi luat naștere fără acest fundal general, chiar dacă (să admitem) fundalul schițat aici nu poate să le explice exhaustiv.

De pildă: înclinația atât de înfricoșătoare spre eliticid în istoria românească, începînd cu, să zicem, executarea lui Miron Costin, trecînd prin opoziția surdă, dar destul de generală, împotriva lui Dimitrie Cantemir, trecînd

prin expulzarea unor oameni de cultură (etnic români sau nu), prin asasinarea lui Iorga și Madgearu, culminînd, desigur, cu exterminările la scară industrială ale comuniștilor.

Mișcarea legionară rămîne un exemplu de virf al acestei înclinații autodistructive, legată în fond (în pofida distincțiilor ideologice) de operația comunistă. S-au mai explicat lucrurile, nu e nevoie să insistăm. Ambele aveau un fond antimodernist, căutau curățări arhaico-naționale, eliminarea stigmei capitaliste și a influențelor apusene.

Aici plămîd și fenomenul antisemitismului. M-aș alătura părerii după care (în orice caz în România, dar poate și în multe alte state vecine) evreeii erau considerați purtători ai „virusului modernizant”. În vreme ce modernizarea era o realitate abstractă, generală, vagă, evreeii puteau fi singularizați, arătați cu degetul (cu pumnul, cu arma) fiindcă aveau adesea o religie proprie, sau o limbă, sau moravuri, sau nume care erau „altfel”. Așadar, în Principate mai ales, evreeii deveneau caz specific și concret (țap ispășitor) al unor anxietăți psihosociale enorme: furia împotriva deplasării istorice spre modernitate. Amintiți-vă de *Arhondologia* paharnicului Sion. Acolo, la mijlocul secolului 19, demascarea și insultele se îndreptau mai ales către greci: ei bine, peste o generație numai, cam aceeași terminologie, și, în orice caz, aceleași sentimente, aveau să se năpustească asupra evreeilor. De altfel, eu aș afirma că persecuțiile antisemite ale anilor '30 și '40 ajungeau să devină nu numai acțiuni distructive, ci și acțiuni autodistructive ale celor vinovați, în măsura în care știrbeau sau lezau caracterul acela complex, universul multietnic din care societatea de la Dunăre și Carpați și-a tras sevele. Elicidul constă aici în ostilitatea față de elitele întreprinzătoare din toate domeniile: industrial, comercial, liber profesionism și așa mai departe.

În fine, n-aș vrea să dau impresia că trec sub tăcere gradul de exploatare și de opresiune care a fost vreme de secole (și a și rămas) o trăsătură marcantă a istoriei românești. Mai ales că uneori virulența devenea insuportabilă (cazul brutal al lui 1907 e o pildă la-ndemină, deși nu este defel unică). Speculativ, aș atribui aceste manifestări (cele recente, din anii '50, din anii '80, sînt între totul asemănătoare) aceluiași mizerabil sindrom de „sabotare a istoriei”. Căci, dacă admitem că existența istorică tot e lucru de nimic, ce să ne mai batem capul cu îndreptări sociale și economice? Trăsături ale comunicării umane cum ar fi recunoștința, omenia, spațiul identității personale (în limba română nici nu se poate traduce „privacy”), respectul pentru demnitatea vecinului, inițiativa practică, pînă și compasiunea, tind să decadă și să se ofilească, bîntuie de un soi de bombăneală generală, lehamite, jale și defăimare a existenței.

Cauza comună cea mai probabilă pentru toate aceste lacune și metehne istorice (din nou: fără pretenția de a intra în detalii) ar putea fi cramponarea tenace și participarea (practică, mentală) la modulurile tribal-comunitare de organizare socială, chiar și după ce societatea hotărîse (pasămite) să opteze pentru un mod de producție și existență individualist și modernist. Elicidul, nesocotirea universului și exploatarea cinică pot fi socotite fațete diferite ale unui întreg, maniere de exprimare ale unei nemulțumiri în fața autonomiei individuale și a unui mod de existență centrifugal.

Reușitele

Cam acestea ar putea fi câteva linii de forță de la care să pornească o autocritică națională. Ea nu ar trebui, însă, dacă vrem să rămânem obiectivi, să negăm laturile în ansamblu afirmative și tolerante ale istoriei sociopolitice românești în decursul secolelor. Societatea ale cărei defecte tocmai le subliniam este una și aceeași cu societatea care a știut vreme de multe secole să răspundă în mod creator și ingenios la stimulii externi și la dificultățile foarte reale de care se tot ciocnea. Orice bilanț obiectiv și echitabil ar trebui totuși să conchidă că în ultimele 3-4 secole zonele populate de români au reușit adesea să construiască o ambianță de toleranță și de compatibilitate cu fenomenele multiplicității, în cadrul propice fermentării creatoare, precum și forme originale de asimilare a dinamismului istoric.

Să încep cu exemplul socotit de regulă cel mai dificil. În pofida unor conflicte endemice și a unor repetate persecuții (cărora românii le-au fost mult mai des victime decât instigatori), Transilvania se constituie într-o arie în care grupuri etnice diverse au putut să crească și să-și afirme unele din cele mai remarcabile înfăptuiri. Acolo, una din importante ramuri ale creștinismului modern (unitarismul) își află rădăcinile printre secuii maghiari (Georgius Blandrata și Ferenc Dávid); tot acolo, un curent important al hasidismului înfloarește în sinul comunităților evreiești din Satu-Mare și Sighet; în fine, „uniții” (greco-catolici) români și luteranii sași și-au constituit la rândul lor comunități cu marcată identitate și notabile înfăptuiri culturale; toate pe fondul unei tenace continuități ortodoxe a românilor.

Lărgind puțin câmpul, putem spune că asistăm la o înflorire comună a umanităților renascentiste de origine germană, maghiară și română (Honterus, Nicolaus Olahus, Farkas Karácsony – spre a numi numai câțiva; sau să pomenim prezența timpurie a unor studenți etnici români și maghiari la universități ca Leiden și Oxford). Și poate că nu exagerăm vorbind și despre o explozie tehnico-științifică transilvană ilustrată de nume ca János Bolyai, Hermann Oberth, Traian Vuia și Aurel Vlaicu.

Coexistența a trei modele de civilizație total diferite în Maramureșul secolelor 17 și mai ales 18 ne furnizează un bun exemplu specific. Observăm paratactice pe același teritoriu o administrație feudală maghiară, o comunitate evreiască bine așezată și solidă, o societate rurală românească despre care știm prea bine că a creat o uluitoare civilizație a lemnelor.

Dacă exemplul de mai sus este emblematic pentru o Transilvanie la modul coexistențelor separate, apoi nu e mai puțin adevărat că și participarea la modalități colaborative se poate în egală măsură ilustra. Mă refer la coerența unei culturi Biedermeier în secolul 19 ce cuprindea toate straturile burgheziei (și toate etniile) – legalistă și prosperă, cu interacțiuni diverse. Nu greșesc cei care (precum N. Balotă) cred că Transilvania se apropia de imaginea acelei „provincii educative” propuse de Goethe în *Wilhelm Meister*. Oricum, nu sînt acestea realități care pot fi trecute cu vederea decât de răuvoitori.

Nu mai puțin reale sînt înfăptuirile feudale din Principatele Dunărene. Figuri voievodale ca Ștefan cel Mare sau Matei Basarab ilustrează modalități originale de continuare a feudalității creștinismului răsăritean. S-a repetat adesea, și pe drept cuvînt, că aceste Principate au izbutit să-și conserve o independență (fie ea chiar șubredă) atunci cînd robuste și proeminente monarhii învecinate (Ungaria, Polonia,

Serbia, Grecia) au colapsat (în anumite perioade) la statutul colonial pur. Dar, după mine, argumentul cel mai convingător privind prosperitatea economică și civilizația politică din Principate îl constituie tocmai faptul că ele au devenit teritoriu de imigrație. Istoric, întâi pentru intelectualii și burgheziile de la sud de Dunăre (bulgari, sirbi, albanezi și, din ce în ce mai mult, greci), dar și pentru populații din estul și nordul zonei: georgieni și armeni mai întâi, apoi, tot în număr mare, evrei. Prezența tuturor acestora a constituit un formidabil ferment economic și intelectual în secolul 17, dar și mai târziu, pe măsură ce dialectica interpertrunzierilor devenea mai complexă. (Tocmai de aceea regretam, cu vreo câteva rînduri mai înainte, că această multiplicitate a fost radical sărăcită, întâi de către legionari, iar apoi de către comuniști, prin micșorarea catastrofală a minorităților germană, evreiască, armeană și altele: dincolo de diverse vinovății etnice, o gravă pierdere de capital uman.)

Un secol de constituționalism

Și mai îndreptățiti sîntem vorbind despre secolul de monarhie constituțională al României (care în fond începe din 1848) ca despre o eră a realizărilor și a progresului. Nu e deloc greu să însirăm aici liste de probe. (Istoria lui Vlad Georgescu dă pe scurt o imagine excelentă a acestor transformări.) Întîi ar putea veni economia: schimbările dintre 1848 și 1938 sînt evidente, fie că ne gîndim la proporția dintre rural și urban, fie că ne referim la nivelul de trai sau la productivitatea economiei. Nu în ultimul rînd, aș pomeni aici reforma proprietății agrare din 1920, cea mai radicală și mai progresistă din întreaga Europă Centrală și de Est, oricît ar fi fost ea de criticată (din direcții diverse) la vremea ei.

Ar urma apoi procesul de serioasă și bine chibzuită înzestrare instituțională de după 1859, și mai ales de după 1866: structuri constituționale și parlamentare, universități și academii, o armată bine rînduită, procesul de asociere publică și particulară, forurile judiciare și corpul de legi care le circea. Într-un cuvînt, asistăm la o operație de construcție națională care poate sta în rînd cu cele ce se petreceau în alte părți ale Europei la data respectivă. Nu ne-ar fi greu să cităm ameliorările dramatice în materie de alfabetizare, de igienă și îngrijire medicală sau de participare a femeilor la viața publică.

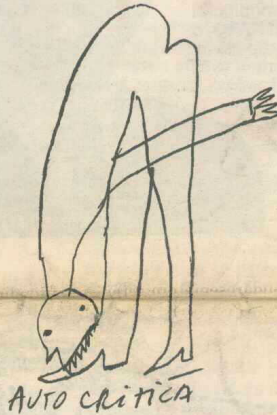
Un loc de frunte pe orice listă de realizări ar ocupa, fără urmă de îndoială, și „marea dezbateră” (cum o numea Keith Hitchens, admirabilul ei analist), adică discuția substanțială și gravă, care a continuat fără oprire vreme de o sută de ani, privind opțiunile sociale și axiologice ale țării. (În altă parte am susținut că nici chiar comunismul nu i-a oprit desfășurarea, ci a silit-o numai să se refugieze într-un limbaj cifrat.) Știm bine că toate pozițiile, de la stînga la dreapta, erau reprezentate la înalt nivel și aș aprecia că rezultatele ei (indiferent de aplicațiile practice, mult mai dezamăgitoare) pot fi și azi, cînd ștacheta teoretică este mult mai ridicată, de folos multora, chiar de pe alte continente, confrunțată cu probleme asemănătoare ale societății românești de atunci.

Că, oricît de imperfectă, democrația nu era în România un simplu strat subțire, la suprafață, conchidem din rezistența îndrîjită oferită de această micuță societate unor copleșitoare presiuni totalitare de dreapta și de stînga, mai cu seamă în anii '30 și '40. Nu mai puțin de trei prim-miniștri români și-au pierdut viața apărînd instituțiile țării. În alegeri libere, partidele de ex-

tremă dreaptă, la apogeul lor, n-au depășit niciodată 25% (inclusiv aici și pe național-creștini), cu alte cuvînturi net mai puțin decît în Italia, Austria, Germania sau Ungaria.

La rîndul lor, alegerile din 1946 au trebuit să fie grosolan măsluite (aproape la modul suprarealist) pentru a asigura victoria frontului comunist. Rezistența armată din munții României împotriva puterii comuniste instalate a fost cea mai lungă, cea mai îndrîjită din întreaga Europă de Est. În fond (și aici găsim iarăși o deosebire față de țările vecine), comuniștii au fost obligați să oblitereze (fizic sau social) virtualmente întreaga pătură socială mijlocie pentru a putea guverna în voie.

Motivul principal (adesea trecut cu vederea de istorici occidentali sau români) este acela că la finele deceniului IV, și mai ales la începutul deceniului V, elitele politice și intelectuale din România erau (în marea lor majoritate) dedicate unor valori occidentale, constituționale, raționale și chiar democratice. Astfel, cele două principale partide de guvernămînt (cel liberal și cel național-tărănist) erau net proocci-

dentale, la fel ca și aparatul birocratic și în genere ramura executivă (chiar atunci cînd democratismul acesteia din urmă era sovăielnic). Același lucru se poate spune despre cele mai multe ziare și alte medii de comunicare.

De asemenea, nu încapem îndoială că marea majoritate a intelectualilor și a scriitorilor erau clar ancorați în valori occidentale. Cei mai de frunte juriști români ai vremii (să luăm câteva nume la întîmplare: Titulescu, Istrate Micescu, Plastara, Juvara, Longinescu), principalii diplomați și parlamentari ai României (Vișoianu, Tilea, Filotti, Ciuntu, precum și Maniu, Duca, frații Brătianu) erau antifasciști. Figurile culturale de vîrf, fie ele cunoscute internațional (Brîncuși, George Enescu, mai tîrziu Eugen Ionescu), fie limitate la importanța lor în interiorul României numai (Lovinescu, Vianu, Pillat, Camil Petrescu, Mircea Florian, Al. Rosetti, Horia Hulubei, spre a numi doar câțiva), erau potrivnicie atît comunismului, cît și fascismului. Mulți dintre participanții la „marea dezbateră” (cum îi spuneam mai sus) căutau febril soluții „de mijloc” în care realitățile interne și locale să se poată înscrie în (și să-și aducă anume contribuție la) structuri globale, configurații și modalități generale. (Am putea cita exemple din opera unor D. Gusti, C. Rădulescu-Motru, V. Madgearu sau Lucian Blaga.)

Ca un post-scriptum, fie spus că, deși deceniile comuniste sînt triste, crude, monotone, ponosite, istoria română va reține din ele, cred, o seamă de realizări cultural-științifice, iar socialmente, dacă nu altceva, atunci măcar constituirea unei clase vibrante de

intelectualitate tehnică. Tranziția de la rural la urban (cu toate neajunsurile ei) s-a desfășurat în genere sub semnul acestui regim. Emigrația considerabilă a românilor a alcătuit pentru întîia oară o activă și multiplă diasporă, o adevărată nouă ramură a românității. De altfel, viteza cu care s-au reconstituit o serie de forme de întreprindere și inițiativă, sau noi forme de medii comunicative (după 1989), merită toată atenția. Ea ne arată că înaintarea spre individualizare, emancipare și modernizare a continuat și sub (și împotriva) comunismului.

„Nu mă simt stingherit de discontinuitatea care marchează istoria românilor”

Am impresia că prezentarea mea e rezonabilă și drept măsurată, fără a fi cine știe ce originală. Regret că (la prima vedere) enumerările mele de merite și defecte au un aspect oarecum mecanic: le lipsește parcă tocmai cea dialectică promișă în titlu. Cum se împacă aceste foarte reale mișcări ale corpului social românesc cu fondul utopic și tînguitor de care vorbeam la început cu tranziția întortocheată și zăbavnice spre modernitate? Istoricul profesionist va putea răspunde mult mai convingător la această întrebare decît aș putea să o fac eu, dar nu e greu de ghicit că tocmai din aceste nepotriviri și discontinuități se constituie însuși materialul, însuși praxiul existenței istorice românești din ultimii 3-400 de ani. Se constituie de timpuriu un dezechilibru între un strat de indivizi creatori și întreprinzători și un fond de continuă revoltă a resentimentului, a pizmei distructive.

În pofida acestor nepotriviri, oare nu se poate găsi și un anume echilibru între practicisim, integrare și idiosincrazie în lumea de la Dunăre și Carpați? Sau, privind lucrurile din altă perspectivă, nu se pot găsi și analogii izbitoare între experiența de acolo și cea de care au avut (și au încă!) parte atîtea și atîtea alte țări de pe toate continentele în închețarea lor cu modernizarea?

Istoria română a răspuns la propriile ei recalitrante în chip interesant teoretic (totdeauna) și practic (uneori). Teoreticienii români cei mai valoroși și-au tras sevele din tensiunile launtrice ale societății în care se găseau și au propus combinații ingenioase. Împărțirea acestei societăți române între un nivel arhaic-tradițional și unul integrat în modernitate a putut duce la furii distructive și nostalgii edenice disperate, dar a putut să și propună îmbogățiri interesante ale texturii istoriei universale. Mai mult decît o dată, ceea ce începea drept un defect sau o falie s-a văzut schimbat în virtute creatoare.

Spre deosebire de alții (poate de cei mai mulți), nu mă simt deloc stingherit de caracterul de discontinuitate care marchează neîncetat istoria românilor și nici nu simt nevoia să propun mituri compensatorii, macronarațiuni care să înlocuiască textul fragmentat. Dimpotrivă, găsesc oarecare motiv de mîndrie în caracterul sisific (mereu reluat) al istoriei locale. Mă delectez cu digresivile abile ale acestei istorii. Imperfecția ei nu o ignor, nici nu o laud, ci o văd cu melancolie liniștită ca pe o imagine a condiției umane însăși. Înfăptuirile ei mi se par mai remarcabile pe fondul de întunecoasă adversitate (autoconstruită) a locurilor și oamenilor. Și-apoi, nimic nu e mai interesant de urmărit decît balanța incertă dintre constructiv și deconstructiv în această istorie, trecută sau prezentă.

Bethesda, MD, ianuarie 1996
Subtitlurile aparțin redacției

GRIGORE NANDRIȘ

MEMORIU

Acest text a așteptat 50 de ani pînă să ajungă la publicul românesc. Autorul său, Grigore Nandriș, este un savant român remarcabil și un om de mare probitate morală. Dacă destinul nu i-ar fi dat șansa să fie profesor universitar la Londra, ar fi fost deportat în Siberia, împreună cu sora sa, Anița Nandriș, ale cărei memorii i-au emoționat pe cititorii editurii Humanitas. Anița Nandriș este astăzi un nume de referință pentru victimele românești ale Gulagului, dar și un nume al culturii române. Memorialistica ei și memoriul, redactat în 1946, pe care Grigore Nandriș l-a trimis Conferinței de pace de la Paris (din păcate, fără rezultate practice în epocă) se completează reciproc. Ambele scot la lumină o gravă încălcare a drepturilor omului, o nedreptate istorică: tragedia populației românești din provinciile cedate ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov.

Întimplarea a făcut ca acest memoriu să ajungă la redacția revistei „22” tocmai în momentele cînd se discută tratatul cu Federația Rusă și se fac presiuni din partea rusă pentru ca Pactul Ribbentrop-Molotov să nu mai fie menționat. Introducerea la memoriu, deja publicată, se referă la „atentatul etnic” care îl constituie deportarea populației românești în URSS și face o referire la relațiile româno-ruse de la 1711 pînă la 1946. Cu această ocazie, se dau și datele necesare despre istoria tezaurului românesc aflat la Moscova.

Publicăm acest memoriu nu pentru a solicita modificări de frontieră care ar complica intrarea României în NATO, ci pentru ca istoria falsificată timp de decenii să fie repusă în drepturile ei și pentru că guvernul actual nu a oferit transparența necesară asupra tratatului pe care îl pregătește.

Textul de față reprezintă traducerea memoriului după ediția spaniolă din anul 1956 (traducător prof. Catrina Rodica). În numărul trecut a fost publicată Introducerea profesorului Grigore Nandriș, scrisă pentru această ediție din 1956. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Profesorul Grigore Nandriș

DREPTURILE NAȚIUNII ROMÂNE ASUPRA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI

DEPORTĂRILE POPULAȚIEI ROMÂNEȘTI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN URSS

ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПО ПЕРЕСЕЛЕНИЮ И ОРГАНИЗАЦИОННОМУ НАБОРУ РАБОЧНИХ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ МОЛДАВСКОЙ ССР

ПРОИЗВОДИТ
ПЛАНОВОЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ ИЗ РАЙОНОВ
МОЛДАВСКОЙ ССР

в колхозы Астраханской и Ростовской областей РСФСР и Павлодарской области Казахской ССР

Гражданам, изъявившим согласие на переселение, предоставляется бесплатный проезд до места вселения, проезд имущества до 2 тонн на семью; государство выдает единовременное денежное пособие от 500 до 800 рублей на главу семьи и от 150 до 300 рублей на каждого члена семьи; в местах вселения переселенцы освобождаются от уплаты сельскохозяйственного налога и обязательных поставок государству сельскохозяйственных продуктов сроком до 3 лет; выдается продовольственная ссуда.

ПЕРЕСЕЛЕНЦАМ ПРЕДОСТАВЛЯЕТСЯ:

краткосрочный кредит на строительство дома с газификацией постройки с погашением поученного кредита в течение 10 лет и на приобретение скота с погашением кредита в течение 3-х лет и другие льготы.

Переселение производится из Атаманского, Бельманского, Бендерского, Брячиского, Брычанского, Голынского, Дроздовского, Едичинского, Зуринского, Казаринского, Карпинского, Кишиневского, Котлянского, Кутюжанского, Ниспоренского, Овчинского, Ревинского, Сорнянского, Стражненского, Суздальского, Тыровского районов.

За справками по вопросу переселения обращаться в районные исполнительные комитеты и в районные управлений милиции по переселению и оргнабору рабочих.

Decretul sovietic privind „deportările planificate” ale populației românești din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, publicat de „Sovietkaia Moldavia” din 31 martie 1955

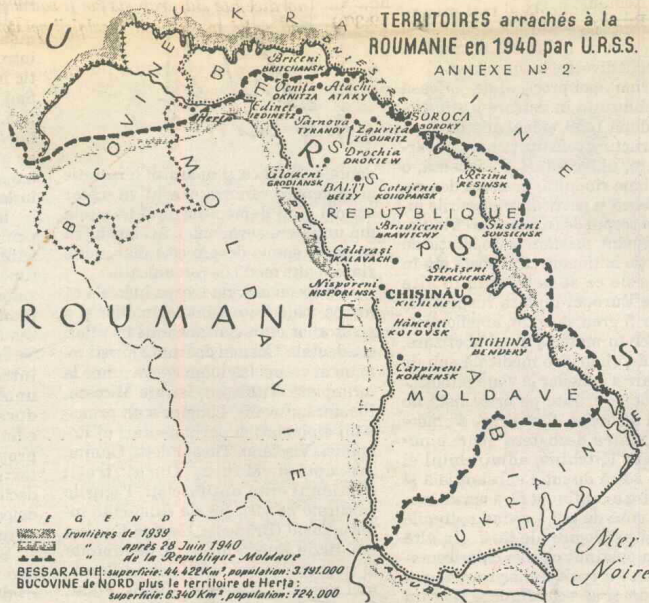
(Urmare din numărul trecut)

O eroare a diplomației occidentale de după război

După ce a efectuat în anii trecuți deportări de muncitori „voluntari” din Basarabia, Uniunea Sovietică procedează acum la deportarea în masă a populației acestei provincii. În 31 martie 1955, cotidianul *Sovietkaia Moldavia* anunță că autoritățile sovietice au hotărât mutarea „planificată” a populației din „Republica Moldova” în regiunile Astrahan, Rostov, Pavlodar și Kazahstan (Anexa nr. 1). (...) Această nefericită populație românească, care în 1940 a fost separată cu forța de România împotriva voinței sale și a întregului popor român în urma Pactului Ribbentrop-Molotov, revalidat la sfârșitul războiului mondial, suferă un act de genocid dintre cele mai ordinare pe care le-a cunoscut istoria.

Trebuie semnalat că aceste deportări, potrivit textului sovietic adăugat, se efectuează, în primul rînd, în regiunile cu o populație pur românească. Rusia sovietică, dîndu-și seama, după zece ani de ocupație, că această populație nu poate fi convertită la comunism, nici de-naționalizată, a luat hotărîrea să o distrugă, să o disperseze în trei provincii la distanță de la 1.500 la 3.500 km de locul său de origine.

Acest act de barbarie incalificabilă este o violare flagrantă a principiilor și reprezintă o ofensă jignitoare la adresa puterilor occidentale democratice și a ONU, care s-au angajat solemn să nu permită ca aceste drepturi să fie călcate în picioare într-o parte oarecare a lumii. Deja din 1940-1941 au început deportările în masă de-a lungul frontierelor vestice ale URSS, mai ales în Țările Baltice și în Basarabia. Era doar un preliudiu.

Facsimilul documentului despre „deportările planificate” ale populației românești din Basarabia. Se observă că centrele afectate de deportare sînt în principal cele cu structură etnică pur românească

Și acest act de genocid are loc, ironie supremă, în același timp cu campania dusă de URSS pentru coexistență pașnică între Est și Vest, dusă prin mijlocirea unor uriașe mijloace de propagandă, pentru pacea în lume, cu respectarea drepturilor omului și respectînd principiul dreptului la autodeterminare a popoarelor, respectînd stipulările prezente în Carta Națiunilor Unite.

Poporul român, care trăiește sub ocupația și teroarea comunistă, nu are nici o posibilitate de a reacționa și se vede obligat să suporte în tăcere aplica-

rea odioaselor hotărîri ale Moscovei, dar noi, refugiații români reprezentînd România liberă, ne ridicăm cu toată puterea posibilă și cerem puterilor occidentale să ceară Rusiei sovietice să renunțe la aplicarea hotărîrii luate în legătură cu această populație de a o deporta din locul său de origine. S-ar putea obiecta că provinciile Basarabia și Bucovina depinzînd acum de Rusia, românii nu au nici un drept să se amestece în treburile interne ale altei țări și că Rusia poate proceda cum crede de cuviință față de populația sa. Pentru a respinge de la început această obiecție, declarăm că:

DATELE ETNICE

Populația românească din Basarabia a fost în permanență majoritară

1. BASARABIA

În ultimatumul adresat României la 25 iunie 1940, URSS afirma că „în 1918, România, profitînd de slăbiciunea militară a Rusiei, a despărțit de Uniunea Sovietică (Rusia) o parte a teritoriului său, atîntînd astfel la unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal de ucraineni, cu Republica

Sovietică Ucraina. Rezultă, deci, din acestea că pretențiile sovietice se bazează pe faptul că această provincie era populată în principal de ucraineni și, deci, separînd-o în 1918, s-a atentat la unitatea seculară a Basarabiei cu Ucraina. Aceste afirmații sînt foarte departe de realitate. Iată ce spun statisticile:

Recensămîntul oficial efectuat de ruși în 1817 avea următoarele rezultate:

Români	419.240 (86,7%)
Ruteni	30.000 (6,3%)
Evrei	19.130 (4%)
Alte naționalități (lipoveni, greci, armeni, bulgari, găgăuzi etc.)	14.260 (3%)

Trebuie semnalat faptul că, o dată cu ocuparea Basarabiei (1812), această provincie a fost invadată de funcționari ruși, în orașe au fost instalate garnizoane militare, au venit să se stabilească negustori și, totuși, întreaga populație străină era doar în proporție de 13,3%. Acest fapt demonstrează că în 1812 Basarabia era populată de o populație românească omogenă.

Căpitanul statului major al armatei ruse, N. Zasciuk, care a consacrat Basarabiei o serie de studii cu caracter istoric, etnografic, economic etc., dă următoarea statistică pentru anul 1858:

Moldoveni	600.000 (65,6%)
Ruteni	120.000 (13,1%)
Evrei	78.750 (8,6%)
Bulgari și găgăuzi	48.216 (5,3%)
Nemți	24.160 (2,8%)
Ruși	20.000 (2,2%)
Ucraineni	6.000 (0,7%)
Alte naționalități (țigani, armeni, greci, suedezi)	17.553 (1,9%)

Din toate acestea, rezultă că, de-a lungul dominației ruse (1812-1862), procentajul de moldoveni s-a diminuat cu 20%, rămînînd totuși într-o majoritate zdrobitoare față de oricare altă naționalitate, iar cît despre ucraineni, care, potrivit ultimatumului Uniunii Sovietice mai înainte menționat, constituie principala populație a Basarabiei, ei dețin abia un procentaj de 0,7%.

Se demonstrează, de asemenea, că în timp ce moldovenii cresc din 1817 pînă în 1862 de la 419.240 la 600.000, adică o creștere normală a numărului

În 1918, prin votul Sfatului Țării din 27 martie și prin cel al Dietei din 28 noiembrie, Basarabia și Bucovina s-au unit cu Patria Mamă

locuitorilor, rutenii cresc în aceeași perioadă de la 30.000 la 120.000, ceea ce înseamnă că aproximativ 100.000 de ruteni au fost aduși ca și coloni. Vedem, de asemenea, apărînd rușii cu 2,2% și ucrainenii cu 0,7%.

În sfîrșit, de la revenirea Basarabiei la România în 1918, recensămîntul efectuat în 1930 de guvernul român demonstrează că, la o populație de 2.864.402 locuitori, procentajul este următorul:

Români	56,2%
Ruși	12,3%
Ruteni sau ucraineni	11%
Evrei	7,2%
Alte naționalități	13,3%

Scriitori ruși despre caracterul românesc al Basarabiei

În afară de aceste date statistice (...), există o serie de afirmații ale unor autori ruși care pun, de asemenea, în evidență caracterul strict românesc al Basarabiei.

Scriitorul rus Svinin opinează astfel, în 1816, despre populația Basara-

biei: „Locuitorii autohtoni ai acestei regiuni sînt moldovenii sau românii, care, precum am afirmat mai sus, sînt descendenții colonilor romani. Vorbesc limba moldovenească, care este de origine latină și care conservă, asemenea italianei, numeroase particularități ale limbilor neolatine”.

Căpitanul de stat major A. Zasciuk afirma că: „Moldovenii (românii) constituie majoritatea populației, aproape trei sferturi din totalul acesteia. Moldovenii trăiesc de mult în regiunile centrale și nordice ale Basarabiei. Pot fi considerați, ca să spunem așa, localnicii acestor ținuturi”.

De-a lungul anilor 1864-1868, „Comitetul Statistic al Basarabiei”, instituție oficială rusă, publică trei volume de documente privitoare la Basarabia. Această lucrare confirmă că majoritatea populației este de origine română, iar privitor la trecutul Basarabiei afirmă că: „Pînă la anexarea sa de către Imperiul rus în 1812, Basarabia avea același guvern cu Moldova, din care făcea parte integrantă”.

Referindu-se la regiunea sudică a Basarabiei numită Bugeac, scriitorul

rus L. Tihomirov precizează: „Mergînd spre sud, vedem, de asemenea, un mic teritoriu vecin cu România, care nu este în nici un fel rusesc. Ambiația țarului a creat pentru Rusia în această regiune o zonă de complicații internaționale. (...) Nu are nimic în comun cu Rusia. În ciuda acestui fapt, după ultimul război (1877-1879), Alexandru al II-lea a crezut necesar să smulgă acest teritoriu propriilor săi aliați, românii, care au protestat energic față de această nedreptate. Rusia, o dată eliberată, se va grăbi, este aproape sigur, să redea românilor acest teritoriu, ca și o parte din Basarabia”.

În fine, celebrul general rus Kuropatkin, fost ministru de război și scriitor militar, scrie în lucrarea sa *Probleme ale armatei ruse*: „Poporul român al Basarabiei, anexată acum 100 de ani, trăiește încă și azi (1910) izolat, departe de populația rusă. (...) Într-un viitor apropiat, fie pe cale pașnică, fie în urma unui război, unirea poporului român este inevitabilă” (...).

Considerații asupra preponderenței românești în această provincie se întîlnesc și în alte lucrări publicate atît de autori ruși, cît și de autori străini, dar credem că citatele extrase sînt suficiente de convingătoare pentru a ne opri aici.

Minoritățile care trăiesc în Basarabia nu au schimbat caracterul românesc al acestei provincii. (...) Un intelectual rus, Butovici, care a locuit o anumită perioadă în Basarabia, scria în 1916: „Încă și azi, după 100 de ani de dominație rusească, limba care servește drept limbaj internațional în relațiile între diverși reprezentanți ai raselor care populează provincia nu este rusa, ci moldovenească”.

Deci, după mai mult de 100 de ani de dominație rusească și cu doar doi ani înainte de revenirea Basarabiei la România, limba pe care au învățat-o străinii colonizați aici, pentru a se înțelege între ei, nu era rusa, ci moldovenească românească. Ceea ce pune în evidență aspectul românesc absolut predominant al Basarabiei. În plus, masa etnică românească depășește cu mult frontiera Basarabiei. Chiar și pe celălalt mal al Nistrului există o populație de 700.000 români, formînd populația majoritară a ceea ce URSS a numit între cele două războaie Republica Moldova (Provincia Transnistria).

(Continuare în numărul viitor)
Subtitlurile aparțin redacției

O fotografie de familie (1908). Grigore Nandriș este primul din stînga în rîndul al doilea, iar Anița este la mijloc în primul rînd

MIRCEA ELIADE

RADU BERCEA

Mircea Eliade și India

În 1945, când sosește la Paris, Mircea Eliade este un orientalist care se mișcă în lumea orientalistilor; toți marii indologi ai timpului recunosc în el un confrate. Deci un Mircea Eliade în modul cel mai deplin indolog, datorându-și prestigiul tezei sale de doctorat, din 1936, *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, teză prin care contribuie decisiv nu numai la înțelegerea fenomenului yoga, ci și a fenomenului conex al tantrismului. Referindu-ne la cultura română, îl putem considera pe Eliade fondator de școală în domeniul indologiei. Fondatorul îl avem, ne putem întreba care e școala.

Având în vedere că strălucitul indianist român care a fost Sergiu Al-George și-a descoperit, la rîndul său, vocația indologiei datorită lui Mircea Eliade, că investigațiile sale, de la cele de lingvistică indiană pînă la cele de pură hermeneutică a simbolului, se revendică de la Mircea Eliade, vom recunoaște că acest fondator de școală indologică românească a avut cel puțin un succes ilustru.

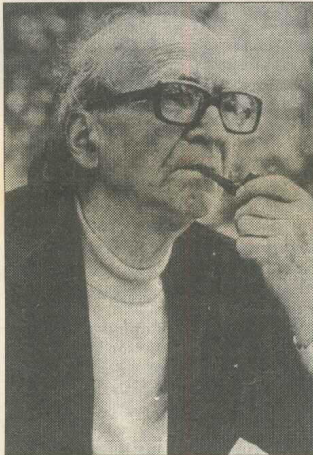
Dar dacă avem în Mircea Eliade un indianist – atît pentru cultura română, cît și pentru orientalistica occidentală –, ce se întîmplă cu celălalt Eliade, cu istoricul religiilor?

Este vizibil că, de la un anumit moment, dezvoltînd preocupări care erau prezente de multă vreme, el nu se mai manifestă ca indianist, ci ca istoric al religiilor. Începînd cu *Traité d'Histoire des Religions*, din 1949, și terminînd cu cele trei volume din *Histoire des croyances et des idées religieuses*, din 1976, 1978 și 1983, ceea ce a publicat el reprezintă lucrări – multe accesibile acum și în românește, din fericire – care țin de istoria generală și comparativă a religiilor.

Nu este mai puțin adevărat că Eliade a continuat, în același timp, să publice și în domeniul indologiei, în care se consacrase. Astfel, în 1948 apare *Techniques du Yoga*, în 1949 articolul „Introduction au Tantrisme” din volumul *Approches de l'Inde* al publicației *Cahiers du Sud*, în 1954 *Le Yoga. Immortalité et Liberté* (cartea citată cel mai frecvent de orientaliștii occidentali), iar în 1962 *Patañjali et le Yoga*. Toate acestea sînt însă reluări, reformulări ale ideilor lansate încă din 1936, nu rodul unor noi cercetări în aceeași direcție.

Dar viziunea sa în istoria generală și comparativă a religiilor fără îndoială că nu implică o soluție de continuitate, o cenzură față de preocupările de indolog, care par a fi atins punctul culminant – și totodată terminal, în ordinea curiozității intelectuale și a interesului științific – încă în 1936, în prima carte despre yoga. Este un lucru știut – Eliade însuși a spus-o – că experiența indiană a fost determinantă pentru viziunea sa de istoric al religiilor. Într-o frumoasă carte, *L'Épreuve du Labyrinthe* (1978), care este un amplu interviu cu Cl.-H. Rocoquet, el evocă „cele trei lecții ale Indiei”. Prima este valoarea soteriologică a asumării vieții concrete, a lumii reale, care poate fi cucerită, stăpînită. Mai mult încă,

„în tantrism, de pildă, viața oamenilor poate fi transfigurată prin ritualuri efectuate în urma unei îndelungate pregătiri yoga. E vorba de o transmutare a activității fiziologice” (*Încercarea Labirintului*, trad. Doina Cornea, Cluj-Napoca 1990, p. 52). În al doilea rînd, în India, el a reușit, observînd comportamentul religios al celor de acolo, să înțeleagă adevărata semnificație a simbolismului religios. A treia lecție, tot de inspirație indiană, Eliade o numește „descoperirea omului neolitic” (*ibidem*, p. 53), adică a fondului de gândire simbolică a omului „arhaic”. Grație acestui fond, ceea ce a văzut el în India poate oricînd să se înlănească și să își dea reciproc semnificație cu ceea ce găsim la noi, în folclorul românesc bunăoară, fiindu-ne astfel propu-

să o viziune ecumenică a unei spiritualități plasate în neolitic, pentru a ni se spune în final că, dacă te întorci cu adevărat la izvoare, la rădăcinile care coboară pînă în neolitic, atunci ești foarte român, sau foarte francez, și totodată universal.

Se pot spune multe despre rolul Indiei în formația lui Mircea Eliade ca istoric al religiilor. Vorbind despre universul lui *homo religiosus*, insistînd permanent pe problema simbolului – aceasta e de fapt problema esențială a istoriei religiei tip „Eliade”: simbolul și variatele expresii ale gândirii simbolice cosmogonice, riturile inițiatice etc. –, el dezvoltă și ilustrează o concepție a gândirii simbolice profund îndatorată Indiei. Totodată, în aceste lucrări de largă respirație comparativă, în care Eliade urmărește o problemă sau alta în cele mai diverse culturi, faptele indiene au o pondere semnificativă. În *Images et Symboles*, de exemplu, există un capitol despre reprezentările simbolice ale timpului și ale eternității în care problema este tratată exclusiv pe material indian. Tot astfel, în *Méhistophélès et l'Androgyne*, experiențele luminii mistice sînt generos ilustrate cu fapte culturale indiene; iar exemplele pot fi încă mult mai numeroase.

Tot privitor la relația între Mircea Eliade indianist și Mircea Eliade isto-

Textele semnate de Radu Bercea și Mircea Angheliescu reprezintă fragmente din intervențiile celor doi la colucviul „Mircea Eliade – zece ani de la moarte”, ținut pe 20 aprilie 1996 la Universitatea București și organizat de Catedra de limbi și literaturi orientale a Universității, Institutul de Studii Orientale „Sergiu-Al George” și Centrul Român de Cercetări din Paris.

ric al religiilor, am făcut un sondaj bibliografic într-o serie de lucrări de indologie pentru a vedea cum este el citat de specialiștii acestui domeniu. Am constatat că *Le Yoga. Immortalité et Liberté* figurează ca o referință constantă, din 1960 pînă în 1994, la autori de cele mai diverse generații și orientări. Dar impactul lui Eliade asupra indologilor nu se limitează la această lucrare de pură specialitate. Astfel, în 1988, într-un studiu dedicat anumitor culte devoționale din India, Gudrun Bühnemann citează *Le Sacré et le Profane*, care, știm cu toții, este o carte generală de istoria religiei – despre relația între sacru și profan, despre spațiul sacru etc. –, nu o lucrare de indologie. Tot astfel, în 1990, Tatiana Elizarenkova, indianistă eminentă, de formație în primul rînd lingvistică, traducătoare a *Rig-Vedei* în limba rusă, într-o comunicare despre conceptul de „cîntec nou” în *Rig-Veda*, citează *Le Mythe de l'Éternel Retour*, deci tot o lucrare de ordin general, de mare deschidere. În sfîrșit, Gerhard Oberhammer, o autoritate în filosofia, logica și epistemologia indiană, preocupat totodată de hermeneutica comparativă a experienței religioase în hinduism și creștinism, a publicat, la moartea lui Eliade, un necrolog extrem de pertinent, vîndu o profundă cunoaștere a ansamblului creației acestuia.

În capitolul final din *Méhistophélès et l'Androgyne*, discutînd chestiuni de metodă, Mircea Eliade folosește o expresie foarte sugestivă: „inhibițiile specialistului”. Sîntagma este însă ambiguă. Vorbind ca gramaticienii, se pune problema dacă avem aici un genitiv subiectiv sau un genitiv obiectiv, dacă specialistul este cel care inhibă sau, dimpotrivă, cel inhibat. Istoricul religiilor, care trebuie să acopere o arie extrem de largă, să interpreteze fenomene din numeroase culturi, care își au fiecare „specialiștii” lor, se poate simți, la un moment dat, puțin blocat de tipul acesta de competență savantă într-un domeniu de specialitate sau în altul.

Așadar, „inhibițiile specialistului” ca genitiv subiectiv. Eliade propune depășirea acestor inhibiții, considerînd că demersul specific istoricului religiilor nu impune stăpînirea tuturor „filologilor” particulare, ci capacitatea interpretării datelor furnizate de „specialiștii” și a integrării lor într-o viziune generală. Este ceea ce el însuși, fără îndoială, a reușit.

Am văzut însă că problema se pune și invers: prin scrierile sale de istoria religiilor, Eliade izbuteste să combată „inhibițiile specialistului” și în sensul celălalt, cu genitivul obiectiv, adică ale celui care, stăpîn pe propria „filologie”, depășește timiditatea erudiției sale, plasînd-o într-un orizont cultural mai larg și mai generos. În aceasta cred eu că rezidă relevanța operii lui Mircea Eliade ca istoric al religiilor pentru indologi, pentru orientaliști. Și poate că n-ar fi fost așa – revenind la întrebarea de la început – dacă n-am fi avut în Eliade atît un indolog, cît și un istoric al religiilor.

MIRCEA ANGHELESCU

Cele două timpuri

Încă din primele sale romane, Mircea Eliade se arată a fi conștient de existența unei probleme a timpului, de faptul că timpul nu curge în chip egal și nici nu are semnificații comparabile în toate segmentele sale, un timp mîncînd o trăire sau o „istorie” esențială, saturată de valori, iar celălalt o existență cotidiană, superficială, o istorie fără semnificație, „falsă”, pentru că nu te apropie, ci te îndepărtează de adevăratele sensuri: „Orice istorie adevărată trebuie să însemne numai etapele și culmile, ceea ce e mare și distinct. Împletirea amorfă, cu date cotidiene, cu analize amănunțite, aparține istoriei false, create de istorici”, zice el în primul său roman publicat, *Isabel și apele diavolului*. Această istorie adevărată, această trăire esențială care se desfășoară într-un timp special, al esențelor, se relevă mai degrabă în vis, ca la Eminescu: „...somn de basm mă cuprinde. Și somnul meu e ciudat, e viu, e crescut din zile, iar nu din nopți, e ajutat de fapte, iar nu de imagini...”. Senzația că trăiește alternativ în două dimensiuni istorice, în două timpuri, este acută mai ales în momentele de trezie: „Dimineața m-am deșteptat și am întîrziat gîndind, cercînd să alung senzația de două lumi pe care o purtasem în visurile mele, în sufletul cel de toate zilele... mă simțeam mult mai bătrîn, cu altă gîndire și cu alte legături în lume”. Dar eroul cărții, doctorul care reprezintă pînă la un punct un alter-ego al autorului, manifestă toate simptomele treziei tocmai cînd se afundă în visul pricinuit de droguri; în loc să pară a plonja în uitare, el pătrunde cu evidență în realitate: „Mi-am oprit privirile numai asupra feței descompuse a doctorului... urmîrind simptomele intoxicației, m-am înspăimîntat observîndu-le diferite de cele normale. Faptul e acesta: doctorul trăda simptomele deșteptării, cu toate gesturile de dezgust, de luptă împotriva reziduurilor... Ochii nu mai erau ai lui. Ochii micșorați, aplecați asupra obiectelor, neimpresionînd. Spațiul pe care îl vedea și în care se mișca era al nostru...”.

Că este vorba de timpuri diferite, cu valori existențiale diferite, și nu de același timp pe care individul îl poate interpreta doar în chip diferit, este evident din faptul că unul din aceste nivele temporale îi permite eroului să pătrundă în viitor, să trăiască acolo și să revină, reintrînd în normalitatea pe care o măsoară timpul obișnuit, „istoric”. Această experiență, a interferenței celor două nivele temporale, e îngăduită numai celor „aleși”, într-un fel sau altul, celor care găsesc „poarta”, la ducere, dar și la întoarcerea de pe „celălalt tărîm”. Experiența este similară celei închise în cunoscutul basm *Tinerete fără bătrînețe*, și Mircea Eliade (alături de un șir întreg, care începe cu Eminescu și ajunge pînă la Noica, Eug. Todoran și alți contemporani care au comentat basmul lui Ispirescu) nu era străin de aceste interpretări: doctorul Honighberger nu

zece ani de la moarte

CEZAR BALTAG

Eliade-Culianu
sau punctul de întâlnire

mai revine din strania lui călătorie, dar dr. Alan din Isabel da: el își trăiește cu anticipație viața ulterioară, căsătoria cu Isabel etc., despre care, revenind, păstrează o amintire neclară, dar puternică și obsesivă („...rogu-vă, în ce an sîntem acum? Sînt bătrîn sau tînăr? Și, mă veți ierta... este Isabel soția mea?”), iar actele sale de acum înainte, căsătoria „reală” cu Isabel, împotriva mersului evenimentelor și a propriilor sentimente, arată că el nu urmărește de fapt decît să împlinească „visul”, să se întoarcă „acolo”. La fel se întîmplă cu profesorul Dominic Matei din *Tinerețe fără tinerețe*, care trăiește cu anticipație cel de-al doilea război mondial și revine zdruncinat în mijlocul celor care-l crezuseră dispărut ș.a. Asemenea incursiuni într-un alt timp decît cel cîntent, în care trăim cu toții, sînt cunoscute pe toate meridianele și nu există probabil cultură tradițională care să nu ofere un bogat repertoriu. În relatarea celebrilor ascensiuni a Profetului la cer, măgărița care-l purta răstoarnă în clipa plecării un ulcior cu apă și după întreaga experiență a petrecerii sale în cele șapte ceruri, Mahomed revine în timpul comun, găsind ulciorul curgînd încă, negolit, așa cum sultanul Mahmud, într-o povestire din *1001 de nopți*, își bagă capul într-un lighean cu apă, se trezește naufragiat în mijlocul mării, ajunge la un tîrm necunoscut și trăiește acolo o viață întreagă, după care, bîgînd din nou capul într-un recipient cu apă, se regăsește în scena inițială și martorii confirmă că între cele două momente, cînd a băgat și a scos capul din apă, n-a trecut decît o clipă; la fel se întîmplă cu bietul Naranda, pe care Vișnu îl extrage din existența cotidiană pentru vreo doisprezece ani fără ca cei din jur să observe absența sa ș.c.l.

Eliade însuși consacră acestei chestiuni un prim studiu, prin 1951 sau 1952, despre *Symbolisme indien et l'abolition du temps*, și o reia în cunoscutul volum *Sacral și profanul*, arătînd că timpul sacru este reversibil, în timp ce timpul profan, comun, nu este; de fapt, timpul sacru este un timp mitic și miturile închid în ele experiențe eterne, adică repetabile, care transmit adevăruri eterne, adică repetabile: adevărul, ca și (ano)timpul, este ciclic și pătrunderea omului în timpul etern înseamnă de fapt pătrunderea lui în „ciclicitate”. Caracterul inițiat al basmelor, dar și cel al prozei lui Eliade care se construiește în jurul acestui concept, nu vizează, cred, pătrunderea într-o lume incremenită a adevărilor și a timpului fără sfîrșit (de aceea și modifică el înțeleșul și titlul basmului românesc în nuvela deja menționată), ci într-o lume a existenței repetabile în datele ei esențiale și identificarea cu ea: individul se pierde, dispare în favoarea tipului pe care îl reprezintă și îl încarnează pentru o clipă. În acest fel, fantasticul povestirilor poate fi înțeleș mai degrabă ca o integrare a experiențelor individuale în una supraindividuală, iar literatura sa, în ansamblu, ca o încercare de a regăsi fiecărui destin uman (căci nu orice om are un destin) locul în marea rotație a cosmosului, de a-i da adică un sens etern.

Mircea Eliade
împreună cu
C.G. Jung
(1952, Ascona)

Aș dori să mă refer pe scurt la un singur aspect al posterității lui Mircea Eliade — și anume, la acel capitol al ei care privește relația maestru-discipol, cu aplicare la relația specială Eliade-Culianu. Desigur, Ioan Petru Culianu este el însuși un savant complet și un spirit de anvergură, și nu doar un discipol al lui Eliade, cum voi căuta să arăt. În *Jurnal II*, pe data de 16 septembrie 1974, Eliade scria: „Cînd cu Ioan Culianu la un restaurant chinezesc, apoi stăm de vorbă, în biroul meu, pînă după miezul nopții”. După această notație nudă, urmează comentariul: „Știam de multă vreme că Dumézil avea dreptate spunînd: „În Istoria religiilor, ca și în orice altă disciplină, un singur lucru contează: ai sau nu ai le feu sacré”. Peste un deceniu, în 1985, la aproape șapte ani după apariția cărții lui Culianu despre Eliade, Mircea Eliade scrie (în 15 septembrie, la Paris): „Din articolele pe care mi le dedică Ioan Culianu, înțeleg că în ultimii ani s-au înmulțit criticile „metodologice” aduse concepției mele a Istoriei religiilor. Vina este, în parte, a mea: n-am răspuns niciodată unor asemenea critici, deși trebuia s-o fac. Mi se spune că într-o zi, cînd voi fi eliberat de lucrările în curs (?), voi scrie o scurtă monografie teoretică și voi explicita confuziile și erorile care mi se reproșează”. Și continuă puțin amar: „Mi se teamă că nu voi mai avea timp s-o scriu”.

Între-adevăr, nu a mai avut timp s-o scrie, angajat, după cum se știe, la lucrări de mare anvergură cum sînt *Istoria credințelor și ideilor religioase* (volumul IV, rămas neterminat) și *The Encyclopedia of Religions* (16 volume; Mircea Eliade General Editor, Macmillan, New York 1987).

Între carierele științifice ale lui Eliade și Culianu există multe asemănări: și unul și celălalt sînt români, și unul și celălalt s-au ocupat de fenomenul religios dintr-o perspectivă de ansamblu și nu doar din aceea fragmentară a „specialistului”, și unul și celălalt n-au găsit condiții în țară și au fost nevoiți să se exileze etc., etc. Între cei doi există însă și deosebiri importante. Nu-l putem considera pe Culianu un „eliadian” — și aici este marea generozitate a lui Eliade, care nu dorea un discipol în genunchi, ci un savant stăpîn pe propriul demers științific, care, dacă dorește să dezvolte o metodă proprie, deosebită de aceea a maestrului, este nu numai liber, ci și dator să o aibă. Culianu nu poate fi considerat „eliadian” mai cu seamă pentru că acest lucru ar presupune prezența indispensabilă a anumitor parametri teo-etici proprii numai lui Eliade. Ce înseamnă, de pildă, a fi kantian? De bună seamă, a pune accent pe examinarea critică a facultății noastre de cunoaștere, a utiliza sau măcar a te raporta la un aparat conceptual de tip kantian, adică a opera cu un set de termeni specifici, cum sînt: formele a priori ale sensibilității sau categoriile intelectului, ori cu pecherenti de concepte ca: transcendent-transcendental, numen-fenomen etc., ori a te raporta la celebrele antinomii ale rațiunii pure etc.

Despre metodologia (implicită) și aparatul conceptual eliadian s-au scris cîteva cărți importante. Să enumerăm doar trei dintre ele: aceea a lui Culianu însuși, *Mircea Eliade*, Assisi 1978 (trad. rom. în ed. Nemira 1995, cu o importantă postfață a lui Sorin Antohi), cea a lui Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, București 1980, și, last

but not least, o carte esențială a lui Douglas Allen, *Mircea Eliade et le phénomène religieux*, Paris 1982. Despre Culianu, care a fost chiar mai preocupat decît Eliade de metodologie, au scris, la noi, Sorin Antohi (postfața de care am amintit), Andrei Oigșteanu (o prefață la *Călătorii în lumea de dincolo*, Nemira 1994) și H.-R. Patapievi (un excelent studiu, intitulat „Ioan Petru Culianu: O mathesis universalis”, tipărit ca postfață la traducerea românească a cărții *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira 1995).

S-au studiat, prin urmare, metodele și conceptele cu care operează fiecare. În cazul lui Eliade, care îmbină fenomenologia cu istoria în studierea religiilor și caută să descifreze sensul ideilor și reprezentărilor religioase în cadrul unei hermeneutici „creatoare”, aceste concepte sînt: în primul rînd sacral, categorie preluată de la Rudolf Otto, dar căreia Eliade îi dă o accepție nouă, apoi hierofania, concept specific eliadian. Hierofania, spune Eliade, înseamnă exact ceea ce este arătat de etimologia acestui cuvînt, „nici mai mult, dar nici mai puțin”, adică manifestare a sacralului. Eliade analizează apoi dialectica hierosacru-profan, precum și „camuflarea” sacralului în profan în cadrul hierofaniei etc. Cu privire la simbolul religios, altă importantă noțiune utilizată de Eliade (prezentă atît la nivelul mitului, cît și la acela al ritului), în cadrul căruia reintîlnim prezența unei *coincidentia oppositorum* dintre profan și sacru, Eliade spune că are tendința irepresibilă de a „agrega în sistem”. Altfel spus, un simbol particular tinde să înglobeze mereu alte și alte simboluri. Eliade dă exemplul simbolismului lunar, care desface seria Lună-Apă-Femeie-Șarpe-Arbore-Izvor-Vegetație-Viață-Moarte-Regenerare etc., propunînd astfel un exemplu de felul în care trebuie decifrate simbolurile ca „sisteme deschise”. În fine, foarte importantă pentru înțelegerea perspectivei lui Eliade este refacerea experienței lui *homo religiosus*, caracterul formativ al acestei experiențe, faptul că ea îl transformă în profunzime pe acela care se preocupă de fenomenul religios.

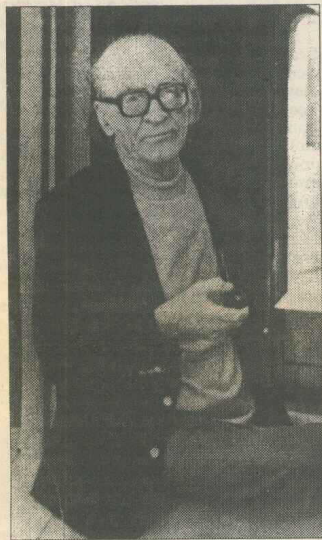
Deosebirea dintre Culianu și Eliade este în primul rînd una de accent: axiologic, pe de o parte, adică rezultînd din ponderea pe care fiecare o dă sau o pune pe valoarea reprezentărilor lui *homo religiosus*, și ontologic, pe de alta, adică accentul privind realitatea reprezentărilor religioase. La Eliade este vizibilă voința și capacitatea de a înțelegere și realiza experiența omului religios în profunzime, cercetătorul tinzînd să retrăiască din plin experiența acestuia, pentru ca din această experiență să se trezească schimbat, metamorfozat, transformat. Altfel spus, studiul religiilor constituie el însuși, la Eliade, o inițiere, prin simplul fapt că însuși contactul cu un tip special de cunoaștere te poate transforma, poate opera o *metabolé*, o prefacere lăuntrică determinantă. În plus, Eliade își mărturisea profunza reverență față de divinitățile latente sau manifeste, dezvăluia un respect deosebit față de toate manifestările și structurile sacralului.

(Continuare în pagina 14)

Eliade-Culianu sau punctul de întâlnire

(Urmare din pagina 13)

La Culianu prevalează, după părerea mea, aspectul pur cognitiv, mai puțin cel axiologic sau cel de realitate. Așa cum observa, cu mare sagacitate, Horia Patapieviți în postfața citată, Culianu operează, în cadrul metodei sale, prin reducerea oricărui fenomen spiritual la un set de reguli și un mecanism de generare. Acestea au o bază preponderent cognitivă. Contemporan momentului (actual!) al Crizelor (cu majusculă!), „modernității tirzii”, în care are loc o continuă erodare a însuși principiiului de „realitate”, Culianu se manifestă în adept al „ontologiei slabe”. Afirmările sale reiau, mereu sub altă formă, aceeași idee: „*totul poate fi definit în termenii unui mind game*”; „*realitatea, în sens tare, nu aparține decât regulilor de transformare*” etc.

Ar fi de observat și faptul că ideile teoretico-metodologice ale lui Culianu își au punctul de pornire în lucrarea sa principală, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, ele fiindu-i sugerate, cumva, de chiar fenomenul studiat: dualismele. Studiind religiile dualiste, Culianu ajunge la concluzia că orice proces poate fi analizat ca o secvență de decizii binare. Și, „*fiindcă orice ramificație infinită, care se conformează unei reguli de generare, este un fractal, sistemele astfel dezvoltate sînt fractale prin natura lor*” (apud H.-R. Patapieviți, postfața citată). După Culianu, viața noastră, creațiile spiritului, religia, știința, filosofia etc. pot fi caracterizate ca reprezentînd, fiecare, „un fractal în spațiul Hilbert”. Ce este un fractal? O ramificație infinită care are loc după anumite reguli, iar spațiul Hilbert este „un spațiu matematic cu un număr infinit de dimensiuni”. A explica istoria și morfologia religiilor prin această schemă care face apel la logica de tip binar înseamnă a întreprinde o analiză nu atât fenomenologică, precum în cazul lui Eliade, ci a așa-zicînd computerologică (presupunînd ideea că orice realitate tinde să se dezvolte într-un număr nesfîrșit de ramificații binare, după reguli prestabilite).

Atunci cînd vorbește despre călătoriile extatice, Culianu spune că există un anumit set de reguli pe care omul le presupune și în funcție de care are loc generarea, și chiar dezvoltarea, unui

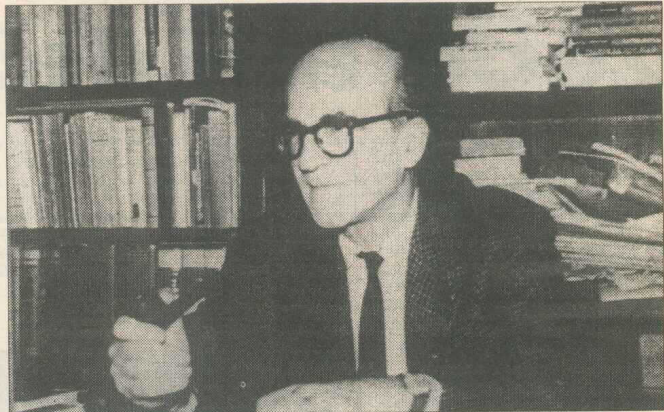
fapt ori fenomen religios. De pildă, în cazul amintit, al călătoriilor extatice în „lumea de dincolo”, acest set de reguli are forma: Există o altă lume; ea este localizată în Cer; există trup și există suflet; în timp ce trupul moare și rămîne pe pămînt, sufletul trăiește și urcă la Cer. Teoria aceasta a setului de reguli, precum și ideea transmiterii pur cognitive (și nu transformatoare!) a unui conținut religios nu-i sînt, de bună seamă, proprii lui Eliade. După cum nici ideea modelului combinatoric, a faptului că pentru a explica, de pildă, complicata teologie trinitară este suficientă o anume *ars combinatoria*, prin care îți poți reprezenta și ortodoxia, și heterodoxiile, în funcție de variațiile de accent ale celor trei termeni: Tatăl, Fiul sau Sfîntul Duh. Sau, în cazul hristologiei, în funcție de accentul pus pe natura divină, sau pe natura umană, sau pe amîndouă (sau pe nici una) a persoanei lui Iisus Hristos.

Culianu a întreprins, însă, și acesta este, cred, meritul lui principal, încercarea eroică de a găsi o teorie unificatoare a tuturor domeniilor spiritului: filosofia, religia, științele, literatura etc. El a crezut că o găsește în ideea avansată deja ca toate fenomenele spirituale sînt redevabile unui mecanism unic de generare – altfel spus, sînt genetice identice și pot fi explicate similar. Or, după cum observă cu multă pătrundere H.-R. Patapieviți, acest „monism integral” poate foarte bine explica „unitatea creațiilor, dar întîmpină dificultăți în a da seama de diferențe”. Soluția preconizată de el este aceea că diferențele există (faptul este de necontestat!) numai întrucît „programele” de combinare sînt încă „insuficient rulate”; dar atunci cînd „sistemul de generare” va fi operat un timp destul de îndelungat (și toate posibilitățile de „combinare” vor fi fost complet „epuizate”), sistemele „astfel dezvoltate” vor ajunge să coincidă, iar domeniile spiritului (religia, filosofia, artele, științele etc.) vor ajunge să se suprapună.

Perspectiva aceasta, prin care, în infinitum, activitățile spiritului se vor conține într-un „obiect ideal”, ca un fel de arhetip... final, proiectat undeva, în afara lumii, într-un fel de „viitor” trans-temporal, este amețitoare.

Trebuie să mărturisesc că nici teoria setului de reguli și nici cea a „mecanismului de generare” nu mă satisfac întru totul. Într-un fel vorbește Eliade despre agregarea „în sistem” a unui simbol, sau a unei religii, și în alt sens vorbește Culianu. Acolo unde Eliade vede „serii fenomenologice”, de pildă, Ioan Petru Culianu descoperă „fractali”, secvențe de „decizii binare” etc. A identifica religia cu un sistem de „obiecte ideale”, dezvoltate după logica computațională (în felul unui „joc al minții”, cu reguli previzibile de desfășurare, dar cu rezultate imprevizibile), este extrem de ademenitor, dar, spre deosebire de știință (care operează, într-adevăr, potrivit logicii binare adevărat/fals), religia, dar și artele, și filosofia nu se suprapun domeniului valorilor de adevăr, ci aceluia al valorilor de semnificație.

Presupunînd că ideile, credințele și reprezentările religioase pot fi „modelate” pornind de la un set de reguli, înseamnă că poți să le analizezi în cadrul unui „joc al minții”, ba chiar mai mult, că le poți, într-un anumit sens, „controla”. Ceea ce te izbește, însă, de la primul contact cu orice religie sau disciplină mistică etc. este tocmai caracterul lor autonom. Chiar dacă poți să le „studiezi” în cadrul unei scheme sau al unui „mind game”, în momentul în care încerci să integrezi sau să refaci experiența lui *homo religiosus* ești silit să constăți că trăirile și reprezentările

religioase, rapturile, extazurile, viziunile mistice – care, în fond, au întemeiat religiile lumii – au un caracter autonom, violent, izbitor, exploziv. Ele se opun chiar propriei voințe: omul are fascinație și, în același timp, teamă și repulsie față de sacru: fuga lui Iona și refuzul lui de a-și asculta vocația constituie un exemplu „clasic” în acest sens. Sacrul posedă, la un moment dat, o forță de irupție pe care nici o „formalizare” nu o poate „calma”.

Ca fenomenolog al religiilor, Eliade nu ignora faptul că religiile țin, desigur, de latura subiectivă a omului; în același timp, el știa că, la un moment dat, trăirile religioase capătă o tulburătoare „intenționalitate proprie”, un caracter „obiectiv”, autonom, obsedant. Ele reușesc să concentreze energia religioasă a oamenilor și să o direcționeze într-un anumit sens (și nu în altul), timp de generații, secole sau milenii. Fenomenologia susține teza fascinantă potrivit căreia țin de însăși esența „obiectelor” de a fi corelative și coexistente stărilor mentale: nu se poate distinge între percepție și ceea ce este perceput. De aceea, uneori stările de conștiință se „obiectivează”, iar alteori „obiectele” înseși se „interiorizează”.

Natura experiențelor religioase țin de realizarea acestui „Adevăr” saturat de semnificație. Culianu nu ignora nici el acest fapt: ca probă evidentă, acest citat profund semnificativ din *Călătorii în lumea de dincolo*, citat utilizat și de Patapieviți în postfața sa: „*Omul ajunge la autocertitudinea cognitivă că orice este gîndit, este experimentat și că, de asemenea, orice este experimentat are efect asupra a ceea ce este gîndit*”.

Așa după cum spuneam, deosebirea dintre Eliade și Culianu e dată de accentul pe care fiecare îl pune pe sensul, valoarea sau realitatea reprezentărilor religioase ale omului. Deși dezvoltînd metodologii și seturi conceptuale deosebite, cele două spirite, care și-au întretăiat deseori traiectoria, se întilnesc deplin în acest punct ultim al demersului întreprins de fiecare: topirea distincției (în fond, coincidența paradoxală) dintre subiect și obiect, pe care omul o percepe, Undeva, la limita gîndirii și experienței sale.

Cuvînt rostit în 25 aprilie a.c., la Muzeul Literaturii Române. Text corectat de autor după înregistrarea audio.

Festivalul Filmului European în România

Delegația Comisiei Europene, împreună cu ambasadele și institutele culturale ale statelor membre ale și asociate la Uniunea Europeană invită toți cinefili din România la Festivalul Filmului European. „Festivalul Filmului European își propune să ofere cinefililor români o imagine a noii Europe în banalul și exoticalul ei, o Europă unită de idealurile comune ale păcii și progresului spre un minei mai îndestulat pentru generațiile care vin. Căci diversitatea, care fusese odinioară prilej de ură și războaie, devine liantul care îmbogățește Europa și o face unică”, spune doamna Karen Fog, Șef al Delegației Comisiei Europene în România, în catalogul festivalului.

Festivalul se va desfășura pe perioada 10–16 mai în București, la Cinematograful Studio, urmînd apoi să se deruleze și în Cluj, Iași și Timișoara. El constă în prezentarea a cîte un film reprezentativ pentru cinematografia contemporană din țările participante. Unele proiectiv vor fi precedate de scurtmetraje (10–20 minute) realizate de studenții Academiei de Teatr și Film.

Pentru anunțarea festivalului și oferirea de informații suplimentare despre acesta, Delegația Comisiei Europene și Uniunea Cineaștilor organizează pe data de 2 mai, ora 11, în Sala de Marmură (UCIN, B-dul Magheru nr. 29), o conferință de presă.

Programul Festivalului în București

- 10 mai Austria: *Te rog părăsește-ți soțul* (1993), R: Reinhard Schwabenitzky
- 10 mai Belgia: *Toto eroul* (1991), R: Jaco van Dormael
- 10 mai România: *Stare de fapt* (1994), R: Stere Gulea
- 11 mai Olanda: *Cele mai bune trei lucruri* (1992), R: Ger Poppelaars
- 11 mai Slovacia: *Grădina* (1995), R: Martin Sulik
- 11 mai Germania: *Nimeni nu mă iubește* (1994), R: Doris Dörrie
- 11 mai Franța: *Fiul preferat* (1994), R: Nicole Garcia
- 12 mai Bulgaria: *Ziua iertării* (1993), R: Radoslav Spasov
- 12 mai Portugalia: *Paradisul pierdut* (1992), R: Alberto Seixas Santos
- 12 mai Marea Britanie: *Patru nunți și o înmormîntare* (1994), R: Mike Newell
- 12 mai Suedia: *Casă îngerilor* (1993), R: Colin Nutley
- 13 mai Finlanda: *Dulce-amar* (1995), R: Kaisa Rostimo
- 13 mai Spania: *Pădurea însuflețită* (1987), R: José Luis Cuerda
- 14 mai Republica Cehă: *Acumulator 1* (1994), R: Zdenek Zverac jr.
- 14 mai Grecia: *Lefteris Dimakopoulos* (1993), R: Pericles Hoursoglou
- 15 mai Ungaria: *Eldorado* (1988), R: Bereményi Géza
- 15 mai Danemarca: *Raiul și iadul* (1988), R: Morten Annfred
- 16 mai Polonia: *Moartea ca o felle de pine* (1994), R: Kazimierz Kutz
- 16 mai Italia: *Bidoni* (1994), R: Felice Farina

AMELIA PAVEL

Grafica anilor '70 în Republica Federală Germania MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ AL ROMÂNIEI

La distanța unui sfert de veac, o expoziție de acest fel pare a avea rostul unui mic capitol de istorie, cu un caracter predominant funcțional informativ, așa cum își concepe în genere expozițiile Institutul pentru Relații cu Străinătatea din Stuttgart, organizatorul expoziției. În realitate însă, o astfel de concepție nu mai este convingătoare astăzi, având în vedere nu atât viteza în care se succed și se înlocuiesc experiențele, curente – și, desigur, modelele – în lumea vizualului, cât schimbările notabile apărute în interpretarea critică și istoriografică a artei contemporane recente. Constituirea treptată a unei concepții cvasioficiale, curentă în unele foruri de organizare a exportului cultural, trece peste caracterul polemic al noilor interpretări, venind adeseori chiar din partea artiștilor care polemizează ei înșiși cu propriile lor etape de la sfârșitul anilor '60 până la sfârșitul anilor '70. Actualitatea expoziției, care cuprinde nume ilustre ale scenei artistice germane, se sprijină tocmai prin această privire polemică. Despre ea, din păcate, prefața catalogului nu pomeniște nimic, rămânând la aspecte încheiate și depășite, deși debaterile în domeniu sînt de mulți ani încoace foarte aprige, argumentate cu mari expoziții și texte aferente de proporții. Cele mai importante au fost: expoziția „Zeitgeist” (Spiritul vremii) din Berlinul – pe atunci – de Vest în 1982; expoziția binațională de artă germană și americană a anilor '80 la Düsseldorf în 1988-1989; expozițiile „Noi tendințe în desen” – Düsseldorf 1981 și „Schimbarea imaginilor” – noua pictură în Germania (Berlin 1981); mai recenta expoziție „Oglinda spartă” (Viena 1993).

Obiectul principal al discuțiilor este tocmai ideea care stă la baza actualei expoziții și care vede în formele de artă purtătoare – minimalismul, arta concep-

tuală, noua abstracție geometrică, monocromismul și alte descendențe constructiviste în variantele lor germane – un moment de durată și mai ales o eliberare de promiscuitățile pop-artei americane și ale happening-ului german ivite din credința că arta trebuie într-un fel sau altul să se suprapună cu viața. Eșecul mișcărilor de la '68 ar fi pus capăt implicărilor sociale ale artei și pasiunii ei pentru real, dînd în mod esențial alte direcții artei germane – socotesc organizatorii expoziției de față și autorul textului de catalog.

Grafica – desen sau gravură – favorizează acest diagnostic, prin însăși vocația ei pentru asceză, chiar și în cazul unor artiști cu o viziune non-puristă, cum este în primul rînd Joseph Benys, dar și Gerhard Richter sau Georg Baselitz. Toți trei sînt prezenți în expoziție cu opere de o rafinată eleganță într-adevăr, dar care nu poate decât să întregescă imaginea adevărată a artiștilor respectivi, cu totul altă – în esența ei – decît puristă și desprinsă de contingentele realului. Ilustrul și influentul Joseph Benys, dincolo de ilustrațiile lui și alte desene, de o imaterialitate suavă, abia atingînd hîrtia, a coborît în marile compoziții-instalații simbolice din „fetu și grăsimă”, în cele mai dureroase zone ale lumescului. Benys este exponentul turbulențelor de la '68 și al motivațiilor lor profunde și nu un refugiat în eleganță și acuratețe. Butadele lui confirmă acest adevăr. „Misterele, spune el, pot fi descoperite în găurile principale ale orașelor”; „artistul este un microcosm inclus în macrocosm”. Această idee organicistă, care extinde conceptul de subiectivitate artistică și îi umbrește aura înalt-romantică, apare și la Gerhard Richter, artistul multilateral în toate sensurile. Practician nu numai al multor tehnici, dar și al mai tuturor stilurilor artei de la mijlocul secolului nos-

Joseph Beuys „Crucificarea”

tru pînă astăzi. De la abstracția geometrică la fotografia porno, experimentul fotografic suprarealist și neo-expressionismul liric, nici o formă de expresie n-a fost ocolită. Un critic german definea arta lui Gerhard Richter ca „o estetică pictată împotriva picturii pure”. În orice caz, în anii '70 domina la el tocmai tendința antipuristă și antisubiectivă. Ca și Baselitz, ca și A. Penck, Gerhard Richter provine din fostul RDG, unde în anii '60-'70 acționau, la polul opus, dar simetric, al spiritului '68, implicările emoționale și utopice în real. Urmele acelor momente n-au dispărut cu totul din opera propriu-zisă, văzută în ansamblu, a pictorilor sus-numiți. De altfel, și faptul că setul de imagini al expoziției, fiind alcătuit mai de mult, înainte de 1989, deci nu include creații din „cealaltă Germanie”, poate afecta în oarecare măsură evaluarea critică a perioadei

evocate. Nu trebuie uitat că în viața din RDG, pe lângă marii obedienți și produsele lor ridicole, s-au afirmat, în special la Leipzig și Chemnitz (fosta Karl-Marx-Stadt), o mișcare neoexpressionistă și una suprarealistă de valoare și apropiate ca orientare de principale direcții de creație din Germania de Vest.

Doă nume de mare succes actual pe plan internațional, prezente în expoziție, sînt A. Penck și Sigmar Polke. Primul face parte din grupul de neoprimitiviști. Împreună cu elvețianul Walter Dahn, Penck reia procedeele ale străvechilor desenați ai grotelor neolitice; el urmărește în acest fel o reîmpropătare a forțelor psihice prin terapia iraționalului naivizat, necontaminat de imagistica perversă a hipercivilizației electronice. În condițiile acestei concepții estetice, litografiile colorate ale lui Penck nu se deosebesc aproape deloc de pictura lui nevirbrată, care stîrnește interes mai ales prin repertoriul iconografic infantilizat. Al doilea, Sigmar Polke, influențat de simbolistul Max Klinger, lucrează cu efecte de șoc și subtexte satirice, uneori de o acută critică socială.

Există totuși și patru puriști în expoziție, dintre care cel mai atrăgător este Gotthard Graubner, monocromistul și abstracționistul travestit sub care se ascunde o sensibilitate romantică. Ceilalți trei sînt Hanne Darboven, cu interminabilele ei pagini „scrise” fără cuvinte, Imi Knoebel, discipolul lui Malevici, și postconstructivistul Blinky Palermo. Dacă mai adăugăm la aceste nume pe expresionist-hiperrealistul Dieter Roth, pe fotografii Bernhard și Hilla Becher, devotați imaginilor de construcții industriale, pe sculptorul Rückriem și pe F.E. Waltherr, reprezentant al body-artei la rece, avem, prin această expoziție, o listă bogată a celebrităților de azi din Germania și un punct de plecare pentru cunoașterea lor propriu-zisă.

INSTITUTUL EUROPEAN

Str. Cronicar Mustea nr. 17
C.P.: 161 • cod 6600 • Iași

În colecția

Oglinzi paralele

Au apărut:

- SHERMAN DAVID SPECTOR
România la Conferința de Pace de la Paris
- STEPHEN FISCHER-GALATI
Europa de Est și Războiul Rece

În pregătire:

- KURT W. TREPTOW
Istorie românească și est-europeană
- PAUL E. MICHELSON
De la Alexandru Ioan Cuza la Carol I
- FREDERICK KELLOGG
Scrieri istorice românești
- STEPHEN FISCHER-GALATI
România în secolul al XX-lea

Comenzi și informații la sediul Editurii:
Tel. 032-127311 • Tel.-FAX: 032-230197

EDITURA HUMANITAS

vă invită în această săptămână la două lansări importante de carte

Joi 2 mai, ora 17
la Librăria franceză Humanitas
(sediul Institutului francez/Bd. Dacia 77)

Vineri 3 mai, ora 17
la Librăria din fundul curții
(sediul GDS/Calea Victoriei 120)

FRANCEZA DE ASTĂZI. DICTIONAR FRANCEZ-ROMÂN de ARISTITA NEGREANU
Prezintă: PHILIPPE GUILLIEN

POLITICE de H. R. PATAPIEVICI
cu ilustrații de DAN PERJOVSCHI
Prezintă: ALEXANDRU PALEOLOGU

POLIROM

colecția PLURAL
NOUTĂȚI

Virgil Nemoianu Micro-Armonia

Traducere de Manuela Cazan și Gabriela Gavril

Noutatea esențială propusă de Virgil Nemoianu în *Micro-Armonia*, în comparație cu interpretările anterioare, constă din tentativa sa de a dovedi că idila nu trebuie privită ca un gen literar, ci, mai degrabă ca un „model”, în opoziție cu pastorală, care este genul tradițional. 252 pag. 5500 lei

În pregătire: Carlo Ginzburg, *Istorie nocturnă* • Vladimir Tismăneanu, *Balul mascat* • Ignățiu de Loyola, *Exerciții spirituale*

comenzi la CP266, 6600, Iași
Tel.&Fax: (032)-214.100; (032)-214.111

BRUCE W. NELAN

Comuniștii nu au murit

Dacă vreun oraș merită să fie numit mausoleul comunismului sovietic, atunci acela este Ulianovsk, centrul industrial de pe Volga unde s-a născut Vladimir Ilici Lenin Ulianov. Orașul s-a dovedit a fi atât de rezistent la reforme economice și politice, încât rușii îl numesc „rezervația comunistă”. A fost condus din 1990 de „Guvernatorul Roșu” Iuri Goriacev, fost prim-secretar al organizației de partid din această regiune. El continuă să acționeze în stilul șefului de partid, din clădirea sa administrativă cu patru etaje din Piața Lenin.

Dar Goriacev este acum un reprezentant al guvernului, nu un lider de partid, și clădirea sa nu mai este baza partidului. Partidul Comunist al Federației Ruse și-a stabilit sediul regional într-o casă de lemn, cu un singur etaj, din apropierea unui spital veterinar. Aici, secretarul adjunct este Javdet Iliasov, colonel în retragere din trupele Ministerului de Interne. Tapetul cojit și tavanul dărâmat nu-l deranjează pe Iliasov. El se mîndrește cu diferențele evidente dintre austeră sa organizație comunistă și „motanii grași” ai vechii nomenclaturii sovietice, care au profitat de pozițiile lor și în noua Rusie.

În Rusia, ca și la Ulianovsk, poliției de genul lui Goriacev reprezintă comunismul trecut. Cei slabi și infomețați ca Iliasov pretind că ei sînt viitorul comunist al țării. Noii „roșii” au devenit cel mai numeros partid în Parlament, cu cele 22,3% din voturi cîștigate în timpul alegerilor din decembrie trecut, și își mobilizează rețelele din teritoriu pentru a reuși să cîștige și la alegerile prezidențiale.

Candidatul Partidului Comunist este Ghennadi Ziuganov, oponent al lui Boris Elțin în ultimele zile ale URSS. După cum au subliniat observatorii ruși și străini, Ziuganov dă impresia că este social-democrat atunci cînd se întîlnește cu oameni de afaceri și diplomați occidentali, pe care îi asigură că preferă o „economie mixtă”. Pentru cei credincioși partidului, el are un mesaj total diferit, anti-Occident și, uneori, antisemit.

În efortul de a forma o coaliție care să-i asigure cele peste 50 de procente necesare ocupării funcției de președinte, Ziuganov a renunțat la limbajul marxist și se străduiește să coopteze toate grupările care l-ar putea ajuta să-l învingă pe Elțin. Cu toate acestea, un procent mare de alegători sînt foarte suspicioși, temîndu-se că vorbăria lui Ziuganov despre fronturile populare și promisiunile lui de a respecta regulamentul parlamentar ascund de fapt adevăratele lui ambiții.

Este adevărat că programul lui promite să respecte principiile democratice cum ar fi activitatea politică liberă, libertatea de opinie, religie și informație. Dar vechea constituție sovietică conținea garanții similare, care erau ignorate sau eliminate treptat.

Unii cred că Ziuganov este sincer, dar presupun că durii din cadrul partidului, cei din spatele spectacolului, îl folosesc drept paravan. Unul dintre cei care gîndesc așa este generalul Alexandr Lebed, erou național și candidat prezidențial curtat de Ziuganov. Lebed crede că acesta are probabil vederi social-democrate, dar „cei care stau în spatele lui sînt comuniști de tip stalinist. Dacă ar veni la putere, este mai mult ca sigur că vor încerca să aducă țara înapoi”, la regimul de tip sovietic. Organizatorii campaniei lui Elțin se vor concentra asupra acestui aspect și vor aduce argumente împotriva credibilității lui Ziuganov. Ei au început deja cu lozincă „Rusia nu-și mai poate permite un alt 1917”.

Chiar rușii bine informați nu pot face altceva decît să speculeze pe marginea crezurilor fundamentale ale suporterilor lui Ziuganov, căci apar în forme și dimensiuni diferite. Pe locurile deja ocupate de comuniști în Parlament stau oameni foarte diferiți unul de altul. De exemplu: generalul Albert Makașov, care a condus atacul înarmat asupra centrului de televiziune din Moscova în timpul loviturii din 1993; așa-numitul „milionar roșu” Vladimir Semago, despre care se spune că are o rețea de cazinouri; Iuri Masliukov, ultimul șef al Comisiei Planificării de Stat, membru în Politbiuro pe vremea lui Gorbaciov. La fel ca și Gorbaciov, el încă mai crede că, operîndu-se unele modificări, sistemul comunist poate funcționa.

Ideea că partidul ar ascunde ceva a căpătat o răspîndire atît de mare, încît pînă și durii s-au văzut nevoiți să neghe existența unui astfel de program. Generalul Makașov a comentat însă cu cinism: „Care esre programul nostru mare? Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt – sau comunismul, cum îi spunem noi – înaintea mileniului trei”. Ziuganov a simțit că aceste declarații erau în detrimentul său și al partidului, drept pentru care a declarat că frontul său electoral pregătește programe pe termen scurt, mediu și lung, pe care le va da publicității și le va supune dezbaterilor publice.

Chiar dacă aceste programe nu au apărut încă, este ușor de ghicit încotro bate vîntul comuniștilor urmărind acțiunile lor din Parlament. Una din pro-

punerile lor, bunăoară, se referă la re-naționalizarea industriei, „care a fost privatizată contrar legilor, drepturilor colectivelor de muncă și intereselor țării”. Alta are în vedere înființarea de consilii muncitorești în fiecare întreprindere, „cu drept de control asupra producției, finanțelor și distribuirii și utilizării veniturilor”. Alte legi noi vor avea în vedere fixarea prețurilor de către stat, reinstaurarea planificării centralizate a economiei și acordarea către stat a monopolului asupra comerțului exterior. Dacă acest program va fi votat și aplicat, el va distruge practic pregul substantial înregistrat de Rusia în ceea ce privește economia de piață.

Un obiectiv asupra căruia toți comuniștii ruși și aliații lor sînt de acord este umiltoarea dezintegrare a Uniunii Sovietice și necesitatea de a o reînființa. O hotărîre votată în Parlament în legătură cu acest subiect a stîrnit proteste puternice atît din partea fostelor republici sovietice, care sînt acum state independente, cit și din partea Occidentului. Secretarul de stat al SUA, Warren Christopher, a caracterizat rezoluția drept o „întimidare” și o „perspectivă sumbră”.

Deși puțini cred în victoria comuniștilor în alegerile prezidențiale, toți știu consecințele grave ale acestei alternative. Ostilitatea față de valorile liberale și de practicile democratice este una dintre caracteristicile partidului. Cu un președinte comunist la Kremlin și cu un parlament în care conduc „roșii”, viitorul partidelor de opoziție și al independenței presei este negru. Cea mai amenințătoare consecință a unor alegeri libere care i-ar aduce pe Ziuganov și pe acoliții lui la putere ar fi dispariția alegerilor libere.

Pentru a împiedica venirea la putere a comunistului Ghennadi Ziuganov, Boris Elțin are două posibilități: ori îl înfrînge în alegeri, ori își ia toate măsurile necesare ca alegerile să nu aibă loc.

Deja se aud zvonuri în acest sens. Luna trecută, Duma, dominată de comuniști, a votat abrogarea acordului din 1991 prin care s-a dizolvat Uniunea Sovietică. Cu toate că această măsură nu avea teme legale, Elțin a numit-o, cu furie, „scandaloaasă” și i-a acuzat pe deputați că și-au tăiat craca de sub picioare. Ca răspuns la această acțiune a Dumei, mai mulți membri ai Camerei superioare a Parlamentului rus au venit în sprijinul lui Elțin și au cerut amînarea alegerilor cu cel puțin doi ani.

Pe de altă parte, se spune că serviciul de securitate al lui Elțin a pregătit un raport în care sînt menționate toate pretextele sub care președintele poate amîna alegerile. Mai întîi ar putea menționa îndelung negocierile tratate cu Kazahstan și Belarus, ale căror condiții s-ar opune actualei constituții rusești. În acest context, eforturile Dumei de a reconstitui URSS nu ar fi doar o amenințare, ci un prilej. De fapt, Rusia

și Belarus au și semnat un tratat care duce spre integrare. Raportul îi amintește lui Elțin că dacă reunificarea avansează destul de mult, el poate cere noi alegeri pentru toate treptele administrației, putînd astfel amîna alegerile prezidențiale pînă după alegerile locale și generale.

O altă strategie luată în discuție de raport este aceea de a permite înrăutățirea războiului din Cecenia. Cînd lucrurile vor sta destul de rău, Elțin ar putea decreta stare de urgență și ar cere concentrarea puterii în mîinile președintelui, de dragul restabilirii ordinii constituționale. În aceste condiții, țînerea alegerilor ar fi imposibilă.

Un înalt funcționar de la Kremlin a declarat, neoficial, că chiar dacă 80% din alegători ar vota împotriva lui, Elțin nu va renunța la putere și că sînt diferite căi prin care el poate să invalideze rezultatele alegerilor după ce acestea au avut loc. Raportul menționează și posibilitatea ca Elțin să acuze opoziția că a falsificat buletinele, declarînd alegerile nule. Kremlinul mai poate spune și că nu s-a respectat Legea electorală. În condițiile stării de necesitate, Elțin poate chiar refuza să-i permită celui ales să-și ia funcția în primire – Rusia nu are o legislație clară în ceea ce privește transmiterea puterii.

Washingtonul crede că el nu va recurge la astfel de metode și că alegerile se vor ține atunci cînd trebuie, fără probleme. Dar rușii sînt suspicioși. Ei știu că Elțin este garantul democrației din țara lor, însă mai știu și că în ultimii 1.000 de ani nici un lider rus nu și-a cedat puterea pe baza unui plebiscit național. Și Elțin ar trebui să demonstreze că este foarte devotat principiilor democrației ca să reziste în fața forțelor istoriei.

Traducere și adaptare după TIME de ADRIANA TUDOR

CITITORII DIN STRĂINĂTATE

se pot abona la revista „22” achitînd la redacție (Calea Victoriei 120) costul abonamentului sau depunîndu-l în

noile noastre conturi

deschise la Banca Comercială Ion Țiriac S.A. București, Str. Doamnei nr. 12:
 - pentru dolari în contul 4024009230,
 pentru mărci în contul 4024009231,
 pentru franci francezi în contul 4024009235,
 pentru lire sterline în contul 4024009232,
 pentru franci elvețieni în contul 4024009233,
 pentru lire italiene în contul 4024009234) sau (pentru orice fel de valută) trimițînd un cec (money order) pe adresa: Revista „22”, Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București, România.

	1 an	6 luni	3 luni
- Europa	80 \$	40 \$	20 \$
- Occidentală:	140 DM	70 DM	35 DM
	500 FF	250 FF	125 FF
	140.000 LIT	70.000 LIT	35.000 LIT
	56 £	28 £	14 £
	100 CHF	50 CHF	25 CHF
- Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia	40 \$	20 \$	10 \$
- Israel	60 \$	30 \$	15 \$
- SUA, Japonia, Australia:	100 \$	50 \$	25 \$

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.

Revista „22” anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIPET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

Acest număr a apărut cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă

Din numerele viitoare

- **Interviu cu Șerban Papacostea, directorul Institutului Nicolae Iorga**
- **Suplimente gratuite: Independența politică și economică a presei regionale; Întîlnire cu Alexandru Athanasiu, candidatul PAC la Primăria Capitalei**
- **Ion Vianu despre intrarea României în NATO**
- **Comentarii despre noua carte a lui H.-R. Patapieviți, „Politice”**

- **Aurelian Crăițu: „O excepțională inițiativă editorială: Cristian Preda și Sorin Antohi, «Liberalismul francez: secolele XIX și XX»”**
- **Comentarii politice de Radu Călin Cristea, Ion Bogdan Lefter, Mircea Iorgulescu**
- **Josef Joffe, Jay Branegan: „Prinși în moara de la Maastricht”**
- **Octavian Paler îi răspunde lui Fey László**
- **Alexandra Titu în polemică cu Cornel Radu Constantinescu**
- **Radu Negrescu Șuțu: „A fi sau a nu fi român”**

Redacția: GABRIELA ADAMEȘTEANU (redactor-șef); RODICA PALADE (redactor-șef adjunct); ANDREI CORNEA (publicist comentator); HORĂȚIU PEPINE (publicist comentator); OANA ARMEANU (șef secție social); DIANA TURCONI, IULIAN ANGHEL (social); DAN PERJOVSCHI (grafician); ALEXANDRU CIRIP (secretar tehnic de redacție); RADU DOBÂNDĂ, LUCIAN PIUCĂ (corector); MIRCEA IONESCU (șef serviciu difuzare); CONSTANTIN SATALLA (difuzare); MIHAELA CIUCU (publicitate); ALINA CORBU (contabil-șef); DOINA GIUHAȚ (casierie); CONSTANTIN VĂDUVA (fotoreporter).
Responsabil de număr: ANDREI CORNEA.

Rubrici permanente: H.-R. PĂTAPIEVICI (eseu), N.C. MUNTEANU (comentariu politic), ILIE ȘERBĂNESCU (comentariu economic), RALUCA STROE-BRUMĂRIU (Parlament), MARIAN CHIRIAC (săptămîna politică), CEZAR BALTAG, HAFI KULLER (istoria religiilor), DAN C. MIHĂILESCU (cronică literară), MAGDA CĂRNECI, ERWIN KESSLER (cronică plastică).

Correspondenți: IOAN MUȘLEA (Cluj), DANIEL VIGHI (Timișoara), DINU MIHAIL (Chinău), ION MIRON DAMIAN (Paris), ADRIAN NICULESCU (Milano).

Consiliul 22: MONICA LOVINESCU, VIRGIL IERUNCA, MIHNEA BERINDEI, EMIL HUREZEANU, VLADIMIR TISMĂNEANU, MIHAI ȘORA, GABRIEL ANDREESCU, SORIN ANTOHI, H.-R. PĂTAPIEVICI.

Tipărit la FED. Tehnoredactare computerizată: „22”. Redacția și administrația: București, Calea Victoriei 120. Tel 311.22.08, 614.17.76; Fax 311.22.08, e-mail: r22@r22.sfos.ro

Manuscrisele nepublicate nu se restituie **ISSN-1220-5761**